

Centrum Wsparcia Doradczego

Miejski Obszar Funkcjonalny Suwałk

Debata strategiczna Suwałki, 7 grudnia 2022

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Grzegorz Dudzik – Koordynator Zespołu ZMP

Agnieszka Brzostowska – Doradca Partnerstw

Norbert Brzostowski – Doradca Partnerstw

Joanna Ćwiklińska-Ziomek – Doradca Partnerstw

Jerzy Zaborowski – Doradca Partnerstw

Fundusze
Europejskie
Pomoc Techniczna

Rzeczpospolita
Polska

Ministerstwo Funduszy
i Polityki Regionalnej

Unia Europejska
Fundusz Spójności

FUNDACJA
FUNDUSZ
WSPÓŁPRACY

ZWIĄZEK
MIAST
POLSKICH

Plan prezentacji – wyniki prac diagnostycznych

1. Wyniki diagnozy – wybrane dane statystyczne
2. Kluczowe potencjały obszaru
3. Główne problemy rozwojowe
4. Kluczowe czynniki rozwoju (SWOT)
5. Kierunkowe potrzeby rozwojowe/ cele strategiczne
6. Debata strategiczna

Przeprowadzone analizy i badania

A. Dane wtórne

B. Monitor Rozwoju Lokalnego II (MRL II)

C. Zestaw badań społecznych (raport z wybranych badań stanowi oddzielną prezentację)

Badanie opinii oraz planów życiowych młodzieży

Badanie opinii mieszkańców gmin obszaru partnerstwa

Badanie opinii lokalnych liderów

Badanie osób młodych

Badanie seniorów

D. Badania samorządów w zakresie współpracy i instytucjonalizacji

E. Badania jakościowe

Spotkania i debaty członków Grupy Roboczej i Rady Partnerstwa

Wywiady grupowe i warsztaty

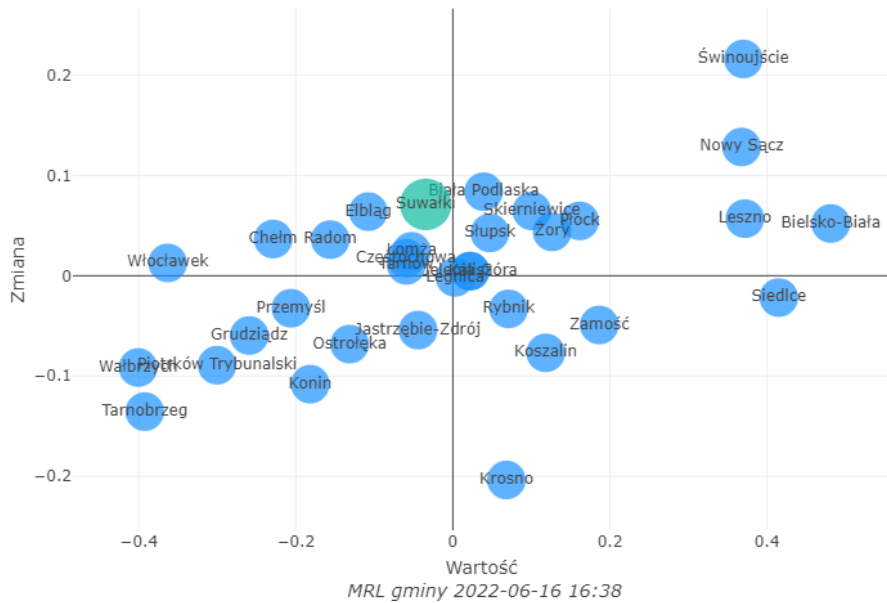
Wybrane dane statystyczne i wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

1. Wskaźniki ogólne rozwoju
2. Wymiar gospodarczy
3. Wymiar społeczny
4. Wymiar środowiskowo-przestrzenny

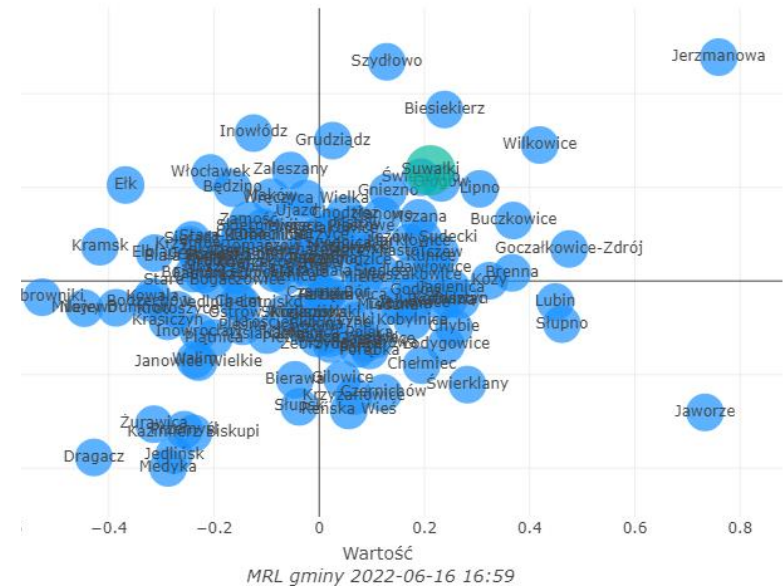

Ogólny wskaźnik rozwoju MRL na tle samorządów z grupy porównawczej

Miasto Suwałki

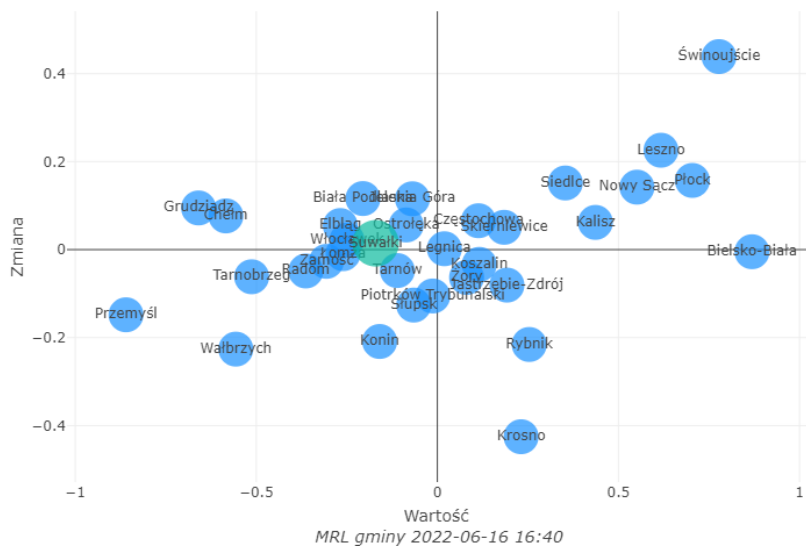

Gmina Suwałki

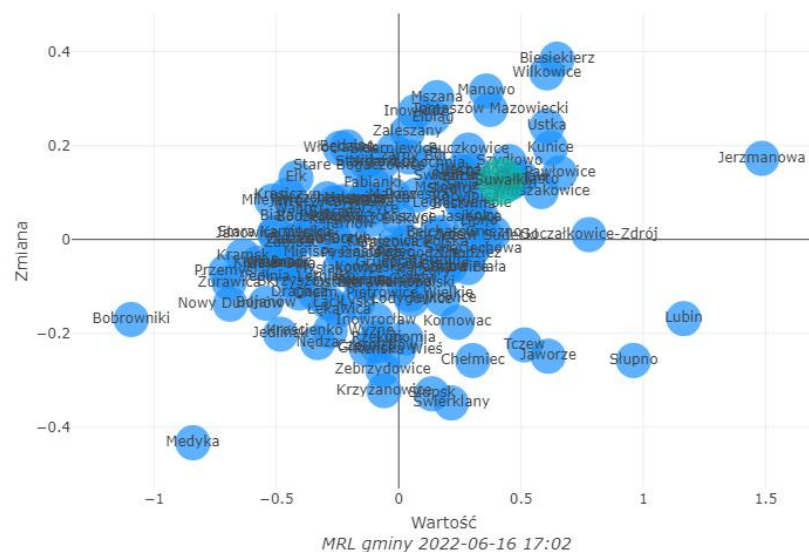

Wskaźnik rozwoju – wymiar gospodarczy na tle samorządów z grupy porównawczej

Miasto Suwałki

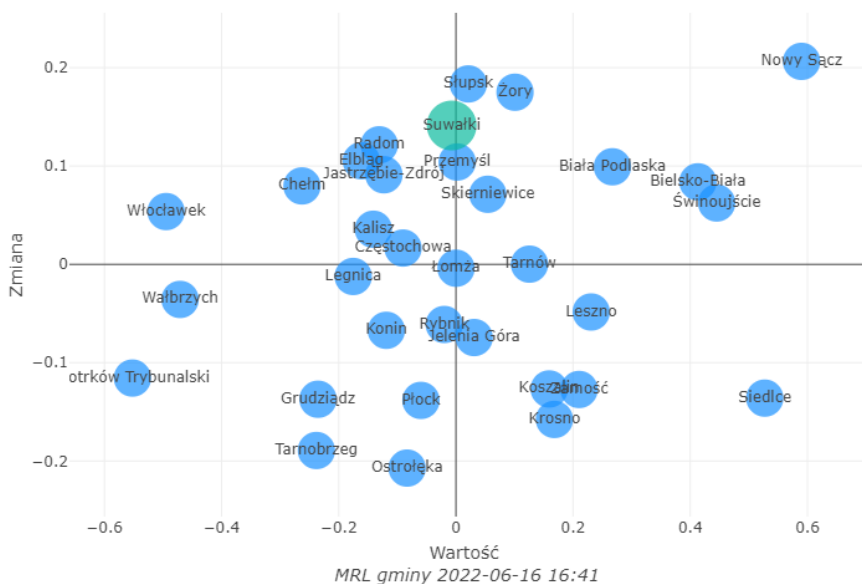

Gmina Suwałki

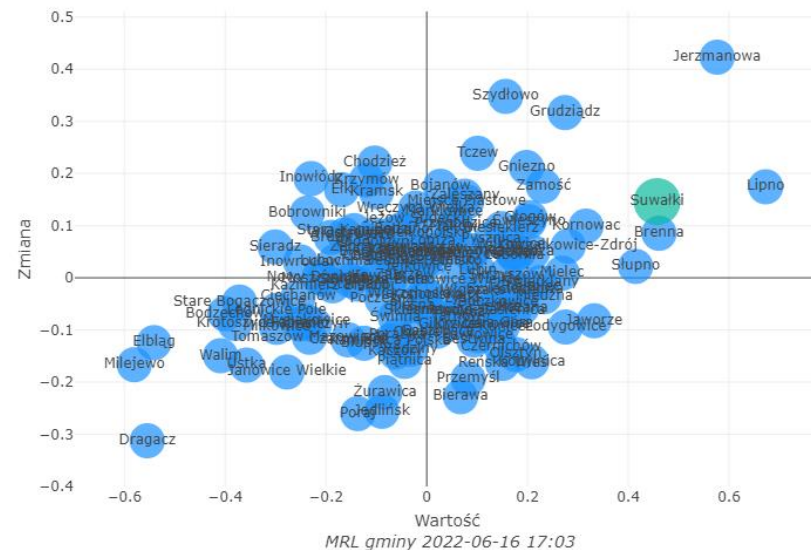

Wskaźnik rozwoju – wymiar społeczny na tle samorządów z grupy porównawczej

Miasto Suwałki

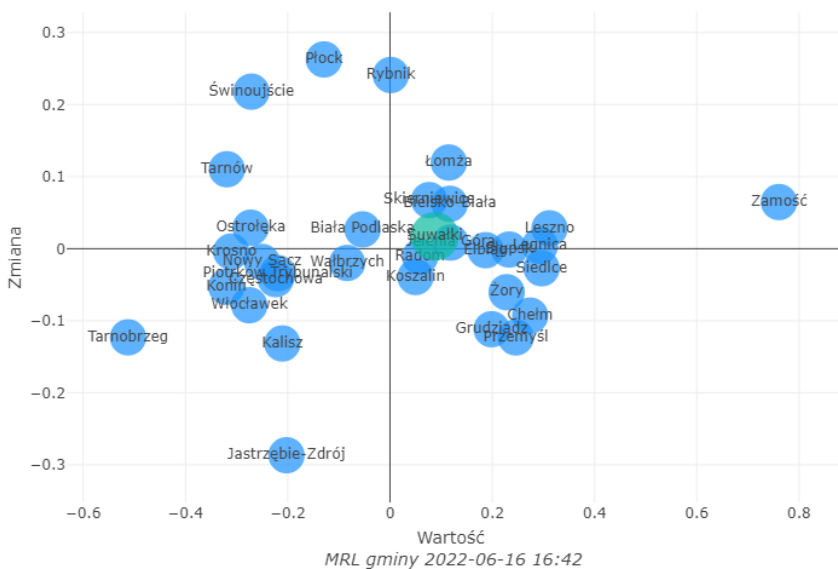
Gmina Suwałki

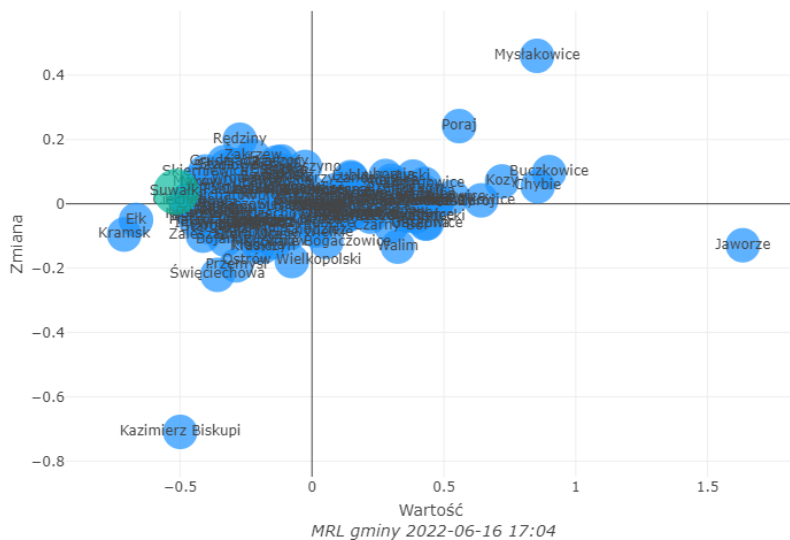

Wskaźnik rozwoju – wymiar przestrzenny na tle samorządów z grupy porównawczej

Miasto Suwałki

Gmina Suwałki

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

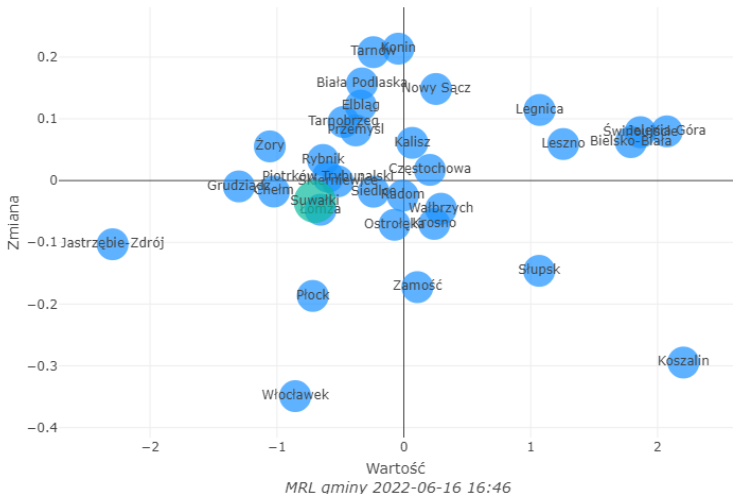
gmina
Suwałki

Wymiar gospodarczy – wybrane zagadnienia

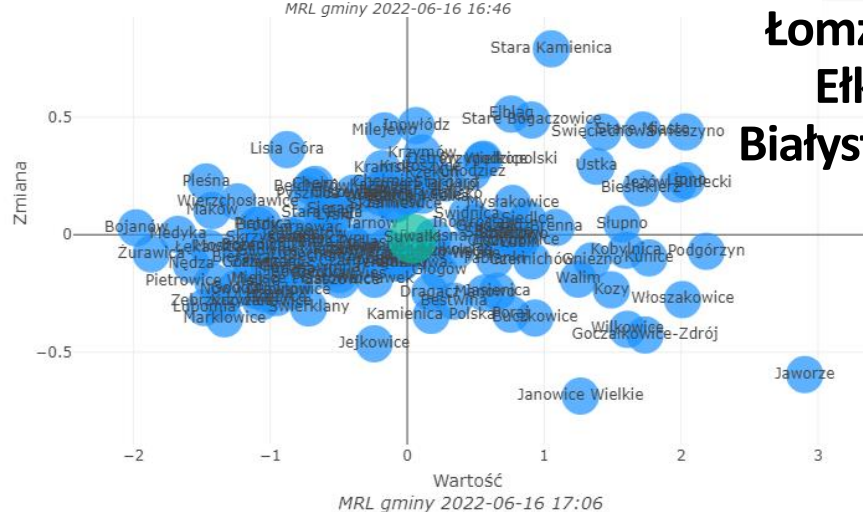

Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców

Miasto Suwałki

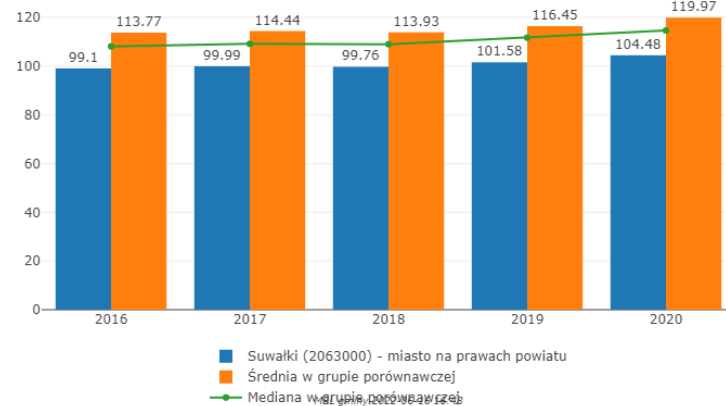

2020 rok:
kraj – 122
podlaskie – 93
Łomża – 105
Ęłk – 94
Białystok – 126

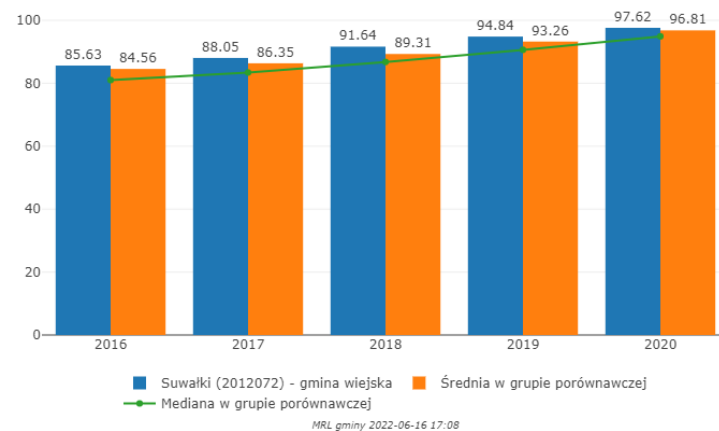

Gmina Suwałki

1.1.1 Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców

1.1.1 Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców

Wartość eksportu z wybranych powiatów województwa podlaskiego w latach 2015 i 2019 [mln zł]

Powiat	2015	2019
Augustowski	138,5	233,8
Białostocki	938,4	1 187,9
Bielski	967,3	1 319,1
Grajewski	481,7	716,0
Łomżyński	85,6	160,2
M. Białystok	2 064,6	2 612,6
M. Łomża	102,7	165,8
M. Suwałki	724,7	1 081,8
Suwalski	236,5	216,3
Wysokomazowiecki	732,2	1 079,0

Liczba firm z kapitałem zagranicznym na tle wybranych powiatów, regionu i kraju [szt.]

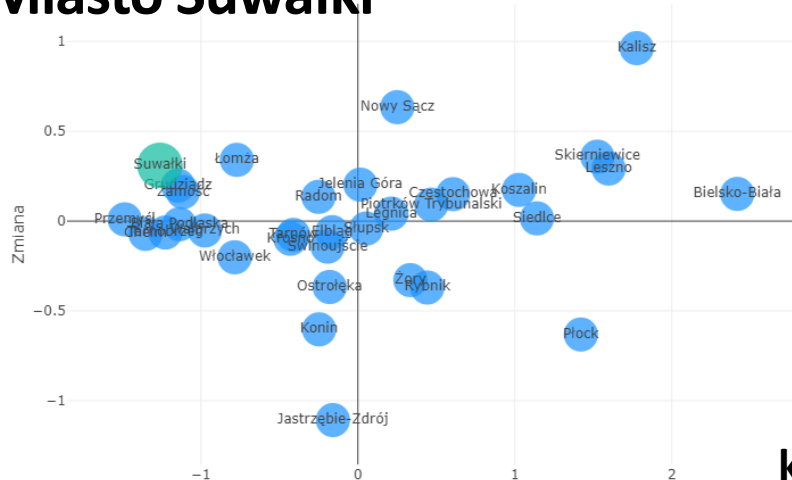
Nazwa	Liczba podmiotów					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
POLSKA	25 961	26 015	23 213	27 902	25 256	23 998
PODLASKIE	196	211	191	262	240	230
Powiat augustowski	8	8	6	5	5	3
Powiat białostocki	20	22	21	33	23	19
Powiat łomżyński	2	2	1	1	1	2
Powiat suwalski	6	7	5	9	4	1
Powiat m.Białystok	92	100	98	147	152	138
Powiat m.Łomża	5	5	4	5	4	5
Powiat m.Suwałki	30	35	25	33	20	27
Powiat ełcki	12	12	11	15	13	3

Charakterystyka rynku pracy partnerstwa w latach 2015 – 2021 (dane dla całego MOF)

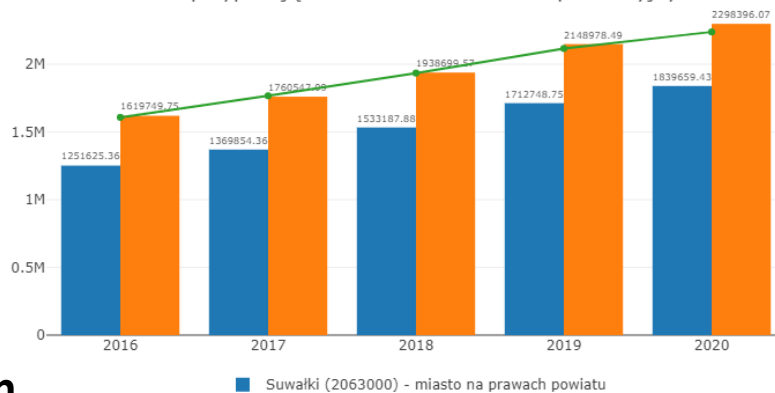
Wskaźnik	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Różnica liczby mieszkańców w wieku 20-24 i 60-64 lat na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	13,88	6,09	-3,61	-14,23	-24,56	-32,09	-33,01
Udział osób długotrwale bezrobotnych zarejestrowanych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	24,21	20,61	17,15	15,6	13,11	16,13	16,17
Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych do 25 roku życia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	7,18	5,18	3,65	3,16	3,13	4,27	2,93
Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	89,53	86,54	81,97	76,83	70,78	68,37	-
Liczba uczniów w szkołach zawodowych na 1000 mieszkańców	6,89	6,18	5,78	5,81	8,89	9,88	-
Odsetek ludności grupy mobilnej zawodowo (25-44 lat) wśród ludności ogółem	30,81	30,69	30,94	30,85	30,72	30,66	30,34
Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym wśród ludności ogółem	16,06	16,79	17,5	18,26	18,93	19,58	20,18
Odsetek ludności w wieku produkcyjnym wśród ludności ogółem	65,06	64,32	63,85	62,84	62,2	61,63	61,05
Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym wśród ludności ogółem	18,88	18,89	18,65	18,9	18,87	18,79	18,77
Różnica liczby mieszkańców w wieku 10-24 i 50-64 lat na 1000 mieszkańców	-33,44	-37,47	-41,66	-42,85	-43,4	-42,91	-43,24

Wpływy JST z PIT na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Miasto Suwałki

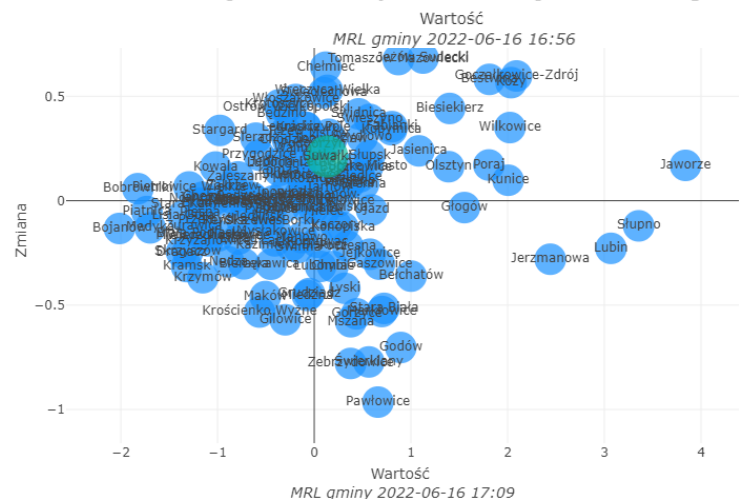
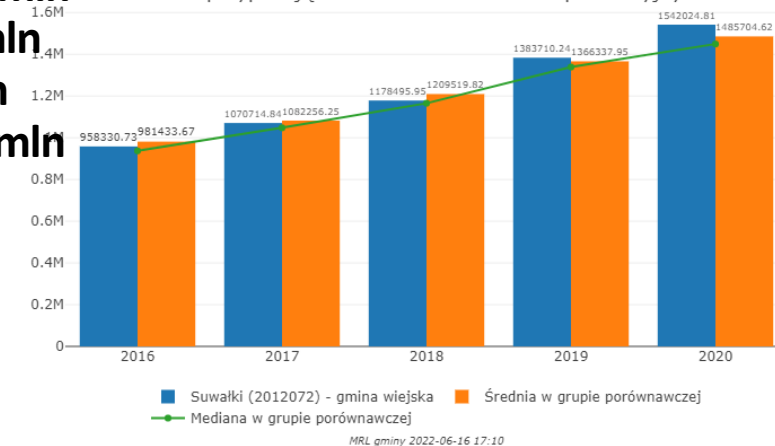

1.1.3 Wpływy JST z tytułu udziału we wpływach BP z PIT przypadające na 1000 osób w wieku produkcyjnym

2020 rok:
kraj – 1,2 mln
podlaskie – 0,9 mln
Łomża – 2,0 mln
Ełk – 1,2 mln
Białystok – 2,4 mln

1.1.3 Wpływy JST z tytułu udziału we wpływach BP z PIT przypadające na 1000 osób w wieku produkcyjnym

Gmina Suwałki

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

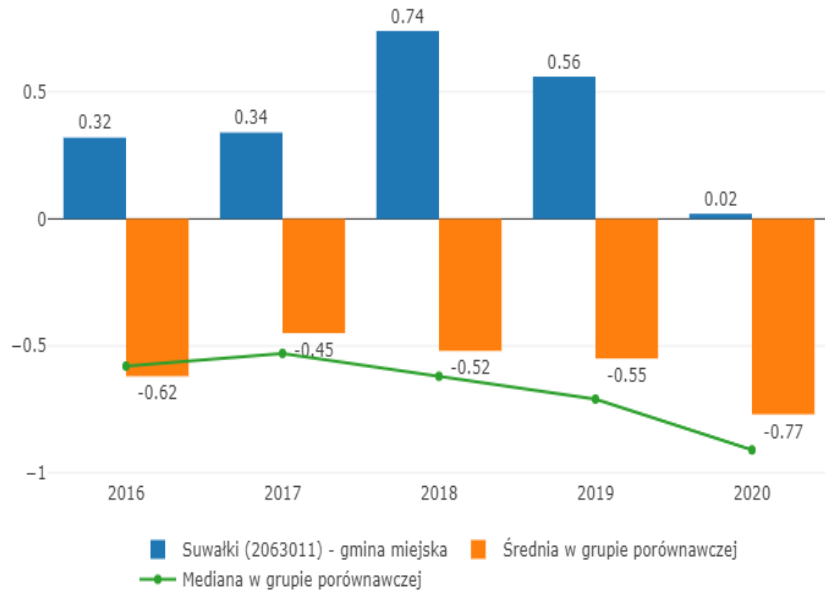
Wymiar społeczny

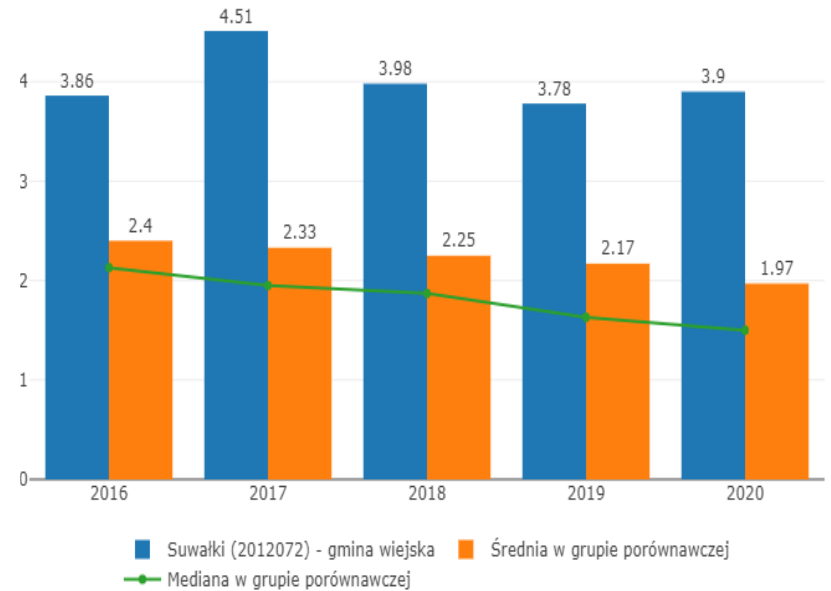

Sytuacja demograficzna MOF jest korzystna na tle grupy porównawczej. Zmiany liczby ludności są korzystniejsze w gminie Suwałki z uwagi na zachodzący proces suburbanizacji.

9.1.1 Zmiana liczby mieszkańców w ostatnich 5 latach jako % ludności w roku bazowym

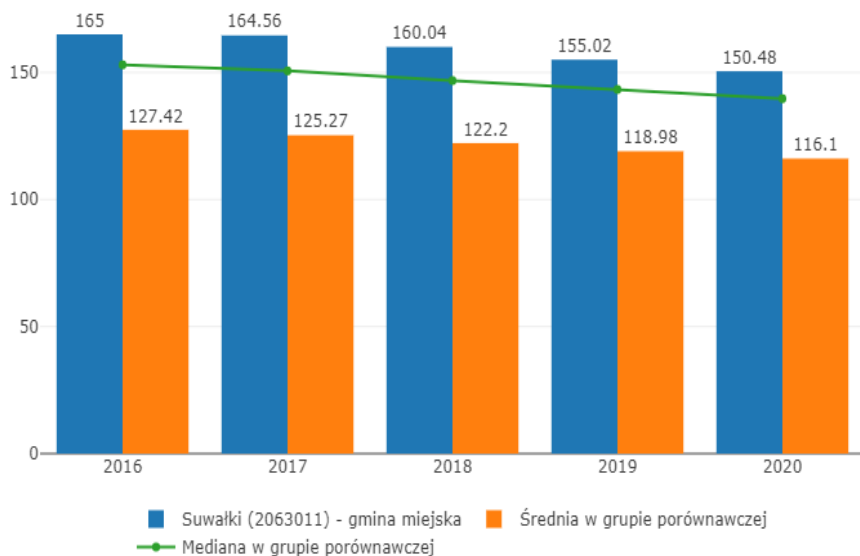
MRL partnerstwa 2022-06-18 11:40

MRL partnerstwa 2022-06-18 11:39

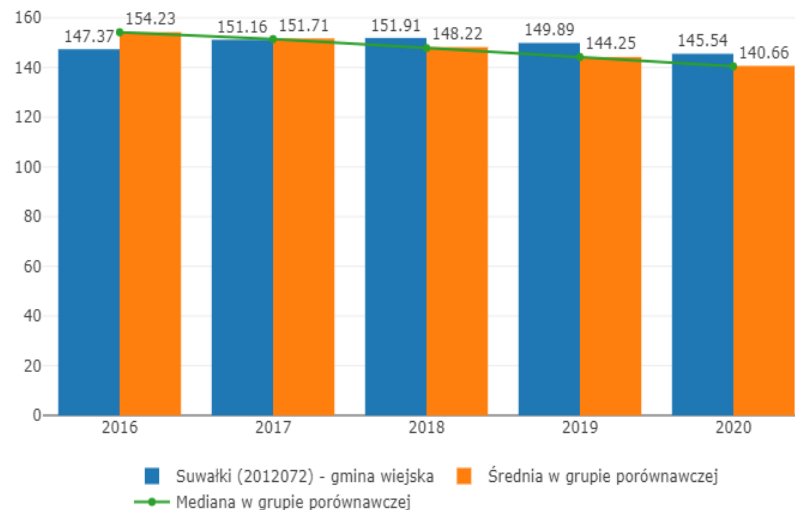
Wyzwaniem demograficznym jest spadek liczby ludzi młodych. Sytuacja jest lepsza w gminie Suwałki. Spadki nie przyjmują wartości krytycznych w zestawieniu z grupą porównawczą.

9.1.3. Liczba mieszkańców w wieku 25-34 lat na 1000 mieszkańców

MRL partnerstwa 2022-06-16 23:33

9.1.3. Liczba mieszkańców w wieku 25-34 lat na 1000 mieszkańców

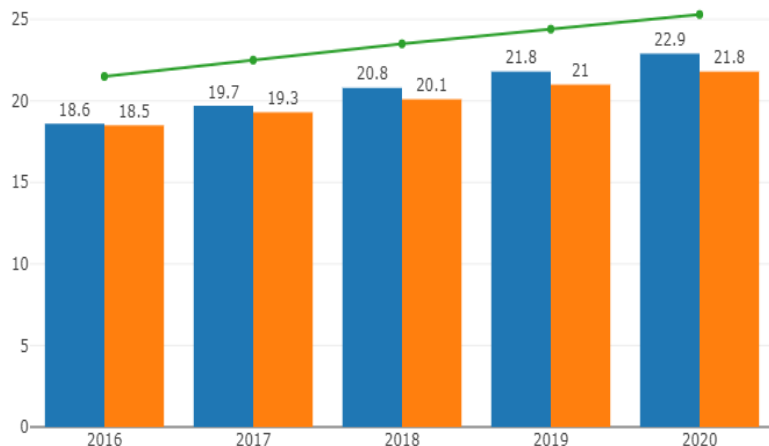
MRL partnerstwa 2022-06-16 23:30

Wyzwaniem jest stały wzrost liczby osób starszych.

Sytuacja jest lepsza w gminie Suwałki.

Poziomy wzrost nie przyjmują wartości krytycznych w zestawieniu z grupą porównawczą.

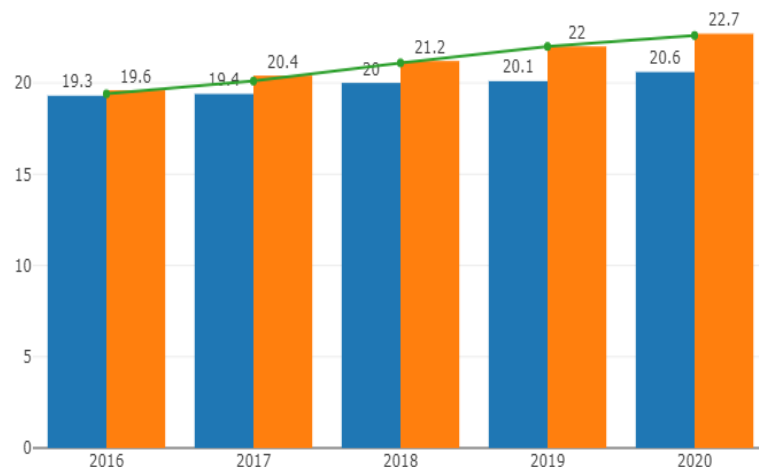
9.1.2d Liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 15-64 lata

■ Suwałki (2063011) - gmina miejska ■ Średnia w grupie porównawczej
— Mediana w grupie porównawczej

MRL partnerstwa 2022-06-16 22:38

9.1.2d Liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 15-64 lata

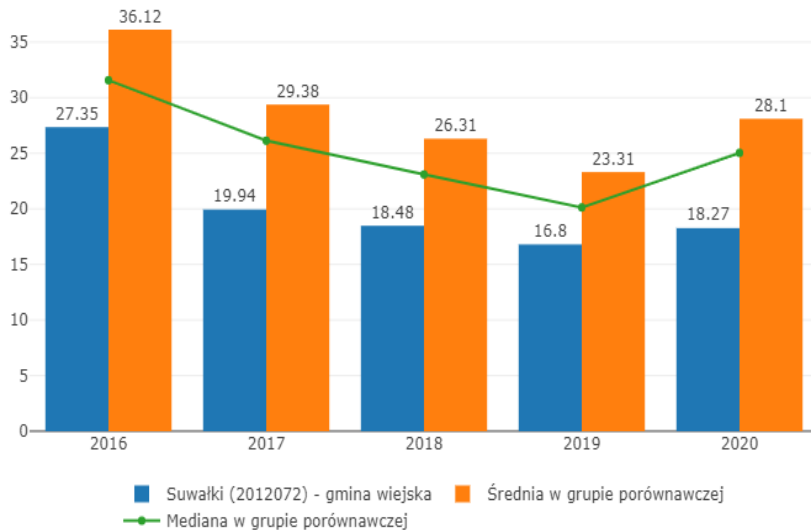
■ Suwałki (2012072) - gmina wiejska ■ Średnia w grupie porównawczej
— Mediana w grupie porównawczej

MRL partnerstwa 2022-06-16 23:27

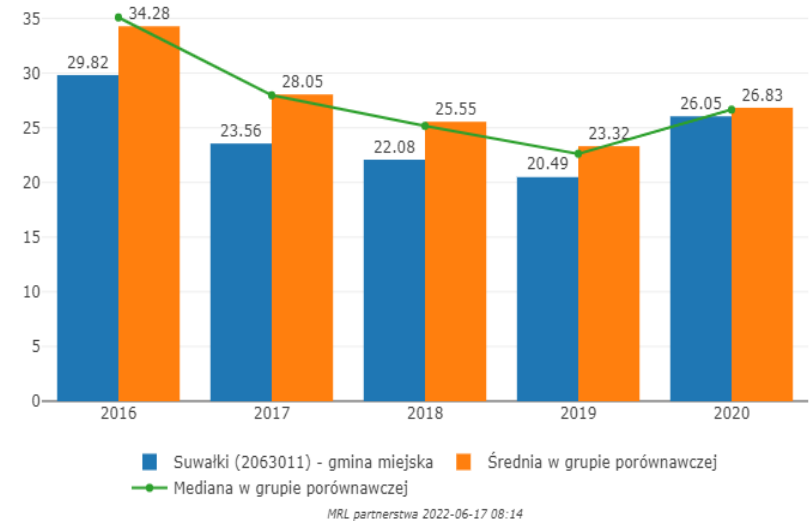
Poziom bezrobocia w obu jednostkach jest niższy niż w grupie porównawczej.

Statystyki pokazują jednak możliwość wzrostu.

2.4.1 Liczba bezrobotnych zarejestrowanych ogółem na 1000 mieszkańców gminy

2.4.1 Liczba bezrobotnych zarejestrowanych ogółem na 1000 mieszkańców gminy

Jakość usług publicznych

Dobrze rozwinięta oferta edukacyjna i opiekuńcza. Partnerstwo posiada dobrze rozwiniętą ofertę w zakresie żłobków i przedszkoli oraz rozbudowaną sieć szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Pozytywnie ofertę edukacyjną ocenia 37,7% mieszkańców miasta i 39,4% gminy. Negatywną ocenę wyraziło 33,4% mieszkańców miasta i 36,4% gminy.

Niewystarczająca oferta usług zdrowotnych. Ważnym zasobem jest Szpital Wojewódzki im. Dr. Ludwika Rydygiera w Suwałkach, jednak zarówno dokumenty strategiczne gmin partnerstwa, jak wyniki badań pokazują niesatysfakcjonujący poziom tej oferty. 70,6% mieszkańców miasta i 74,2% mieszkańców gminy oceniło ją negatywnie, a 10,3% mieszkańców miasta i 6,1% mieszkańców gminy oceniło ją pozytywnie.

Ciekawa oferta kulturalna o wymiarze ponadlokalnym. Pozytywnie ocenia ją 46,6% mieszkańców miasta i 39,4% mieszkańców gminy. Negatywną ocenę dało 29,8% mieszkańców miasta i 34,8% gminy. Od roku 2015 notowany jest stały spadek uczestnictwa mieszkańców w zajęciach oferowanych przez instytucje kultury w skali większej niż na poziomie kraju i województwa.

Jakość usług publicznych

Rozwinięta infrastruktura sportowa i rekreacyjna. Pozytywnie ocenia ją 66,5% mieszkańców miasta i 50,0% gminy. Negatywnie ocenia ją 13,4% mieszkańców miasta i 30,3% gminy.

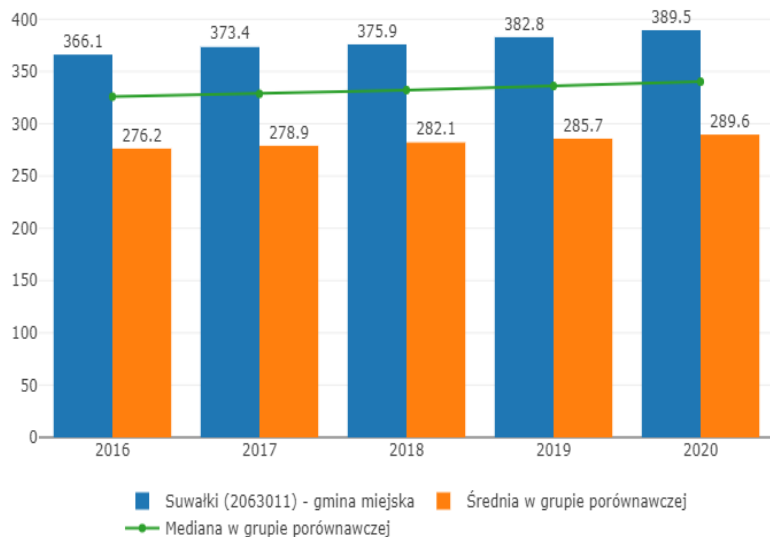
Spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej. W okresie 2016-2020 odsetek dzieci poniżej 17 r. ż., których opiekunowie pobierają zasiłek rodzinny spadł o 14,88%. W skali kraju ten spadek wyniósł 22,79%, a w skali województwa 20,77%. Odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej spadł o 37,47%. W skali kraju ten spadek wyniósł 35,81%, a w skali województwa spadł o 33,54%.

Średni poziom dostępności mieszkań. Wskaźnik liczby mieszkań na 1000 mieszkańców wyniósł w 2020 roku na obszarze partnerstwa 374,75. Wskaźnik ten dla kraju wyniósł 341,07, a dla województwa 383,72.

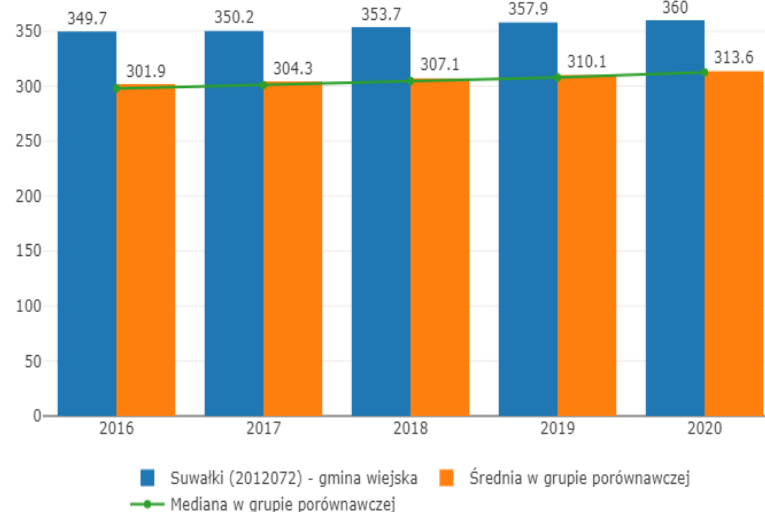
Sytuacja mieszkaniowa w obu jednostkach jest lepsza niż w grupie porównawczej.

6.1.1 Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców

MRL partnerstwa 2022-06-18 13:54

6.1.1 Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców

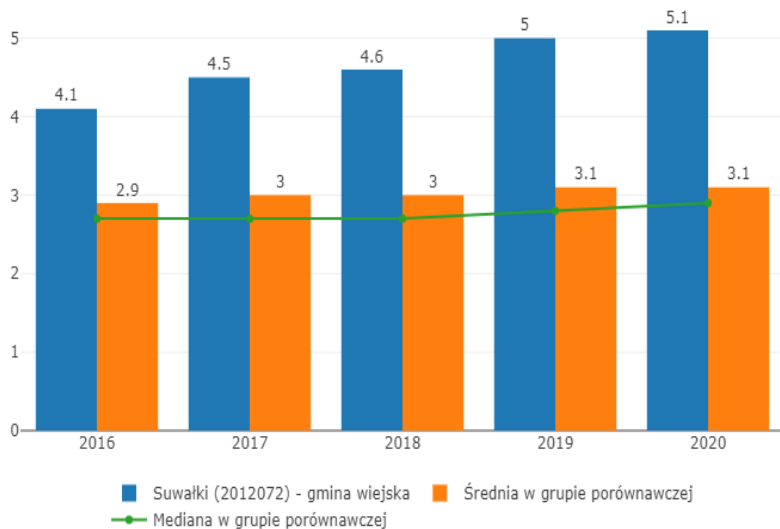

MRL partnerstwa 2022-06-18 13:52

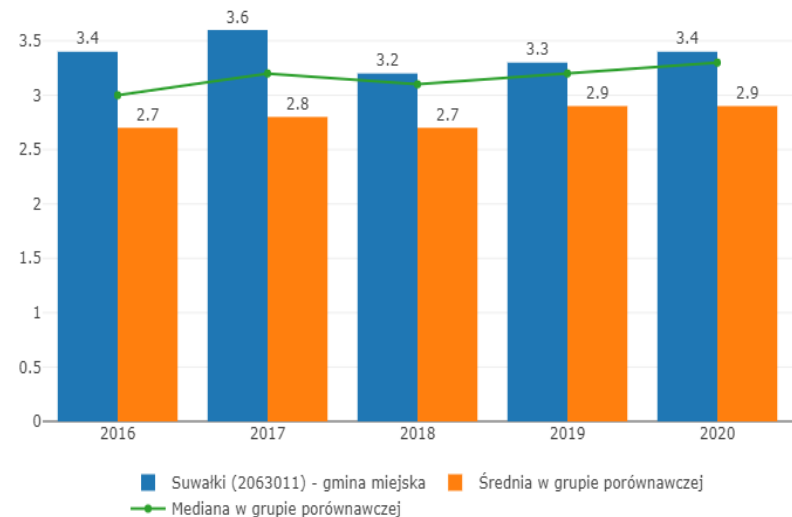
Aktywność obywatelska – w obu jednostkach powyżej poziomu dla grupy porównawczej.

7.1.2 Organizacje społeczne na 1000 mieszkańców

MRL partnerstwa 2022-06-18 13:45

7.1.2 Organizacje społeczne na 1000 mieszkańców

MRL partnerstwa 2022-06-18 13:46

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

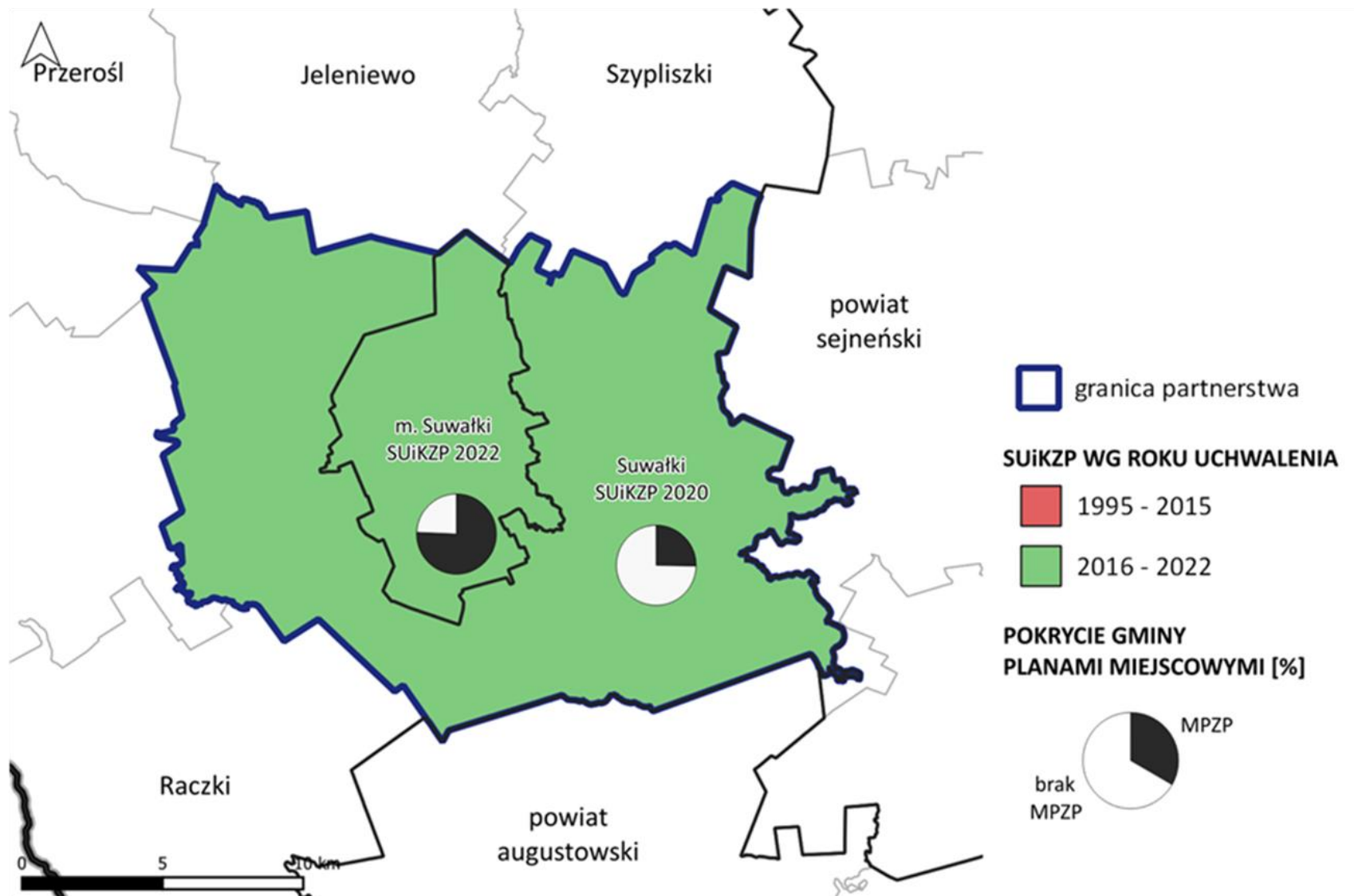

gmina
Suwałki

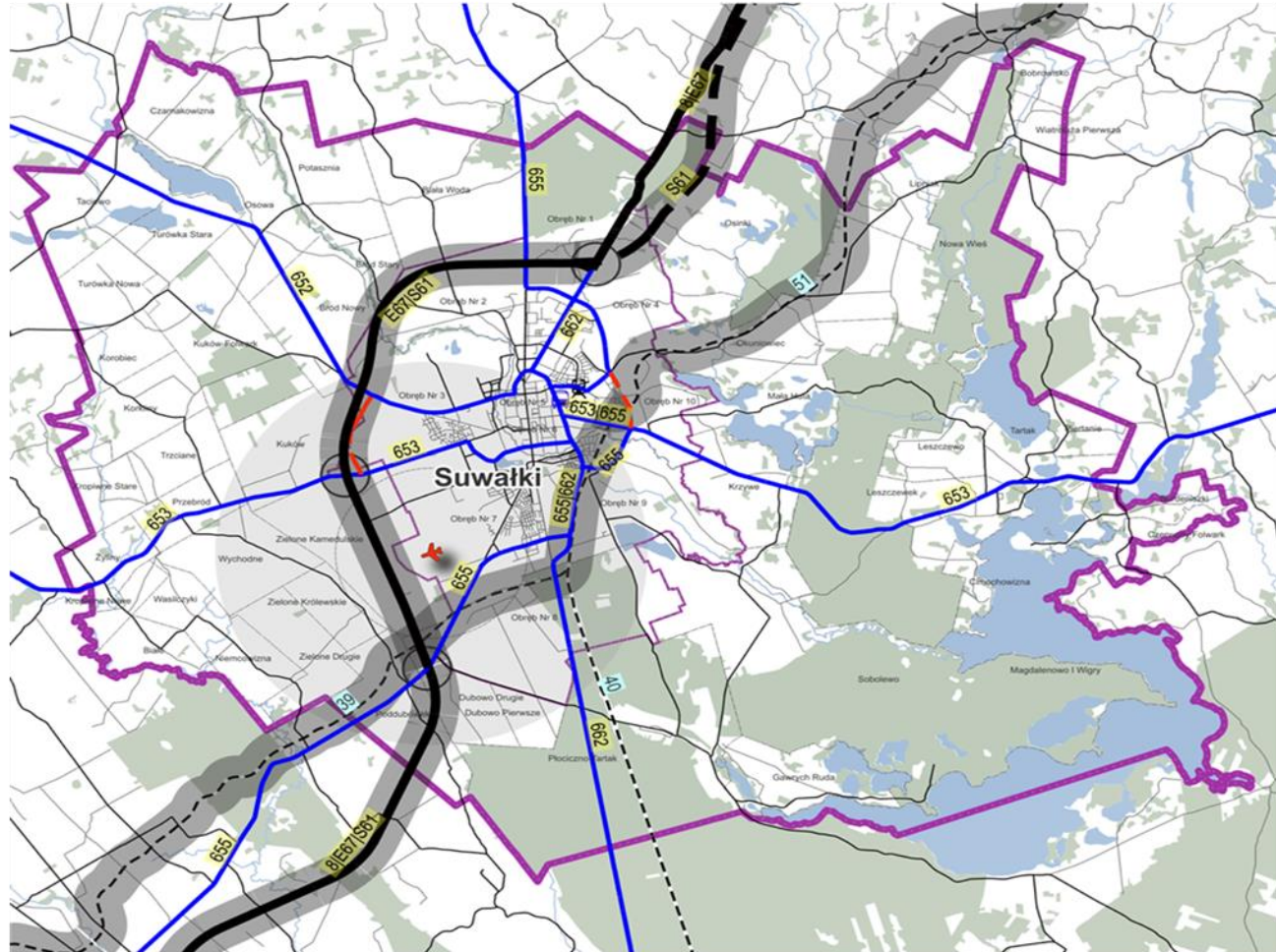
Wymiar środowiskowo-przestrzenny

Pokrycie terenu miasta/gminy MPZP

Granice partnerstwa, komunikacja

Powiązania drogowe zewnętrzne i wewnętrzne

- droga krajowa nr 8 na odcinku Suwałki – Budzisko oraz droga ekspresowa S61 na odcinku Raczki – Suwałki
- droga ekspresowa S61 na odcinku Suwałki – Budzisko w budowie
- drogi i ulice w ciągu dróg wojewódzkich:
652 Kowale Oleckie – Suwałki,
653 Sedranki – Bakalarzewo – Suwałki – Sejny – Poćkuny
655 Kap – Wydminy – Olecko – Raczki – Suwałki – Rutka Tartak
662 Augustów – Suwałki
- drogi i ulice planowane w ciągu dróg wojewódzkich
- drogi i ulice w ciągu dróg gminnych
- drogi i ulice w ciągu dróg powiatowych
- węzły drogowe
- Europejskie Korytarze Transportowe (TEN-T) Via Baltica (Via Carpatia) i E75 Rail Baltica

Powiązania kolejowe

- linie kolejowe:
nr 39 Olecko – Suwałki,
nr 40 Sokółka – Suwałki,
nr 51 Suwałki – Trakiszki – granica RP

Infrastruktura lotnicza

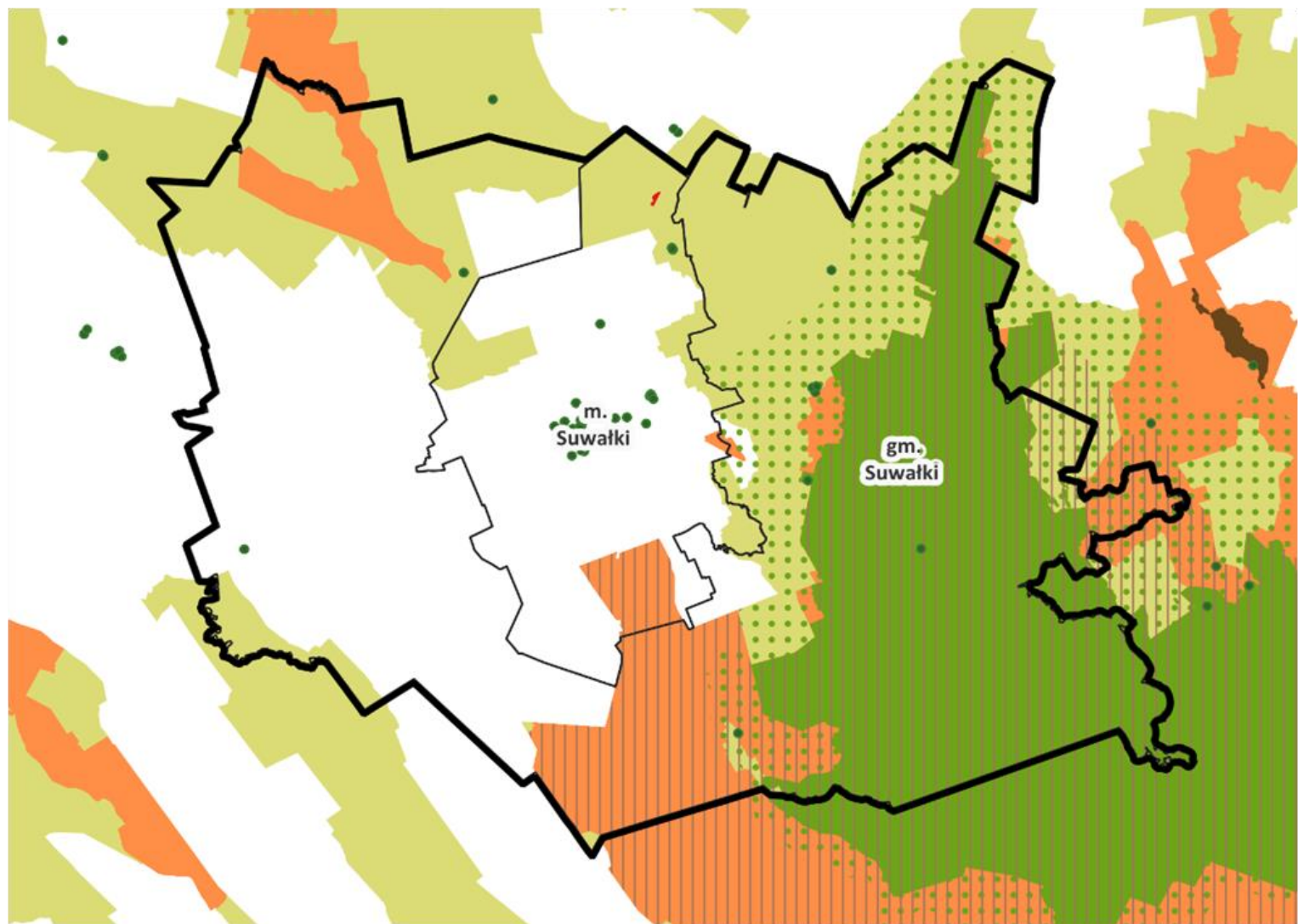
- lotnisko Suwałki wraz z powierzchniami ograniczającymi przeszkody

- dworzec autobusowy
- dworzec kolejowy
- granice partnerstwa
- gminy w granicach partnerstwa

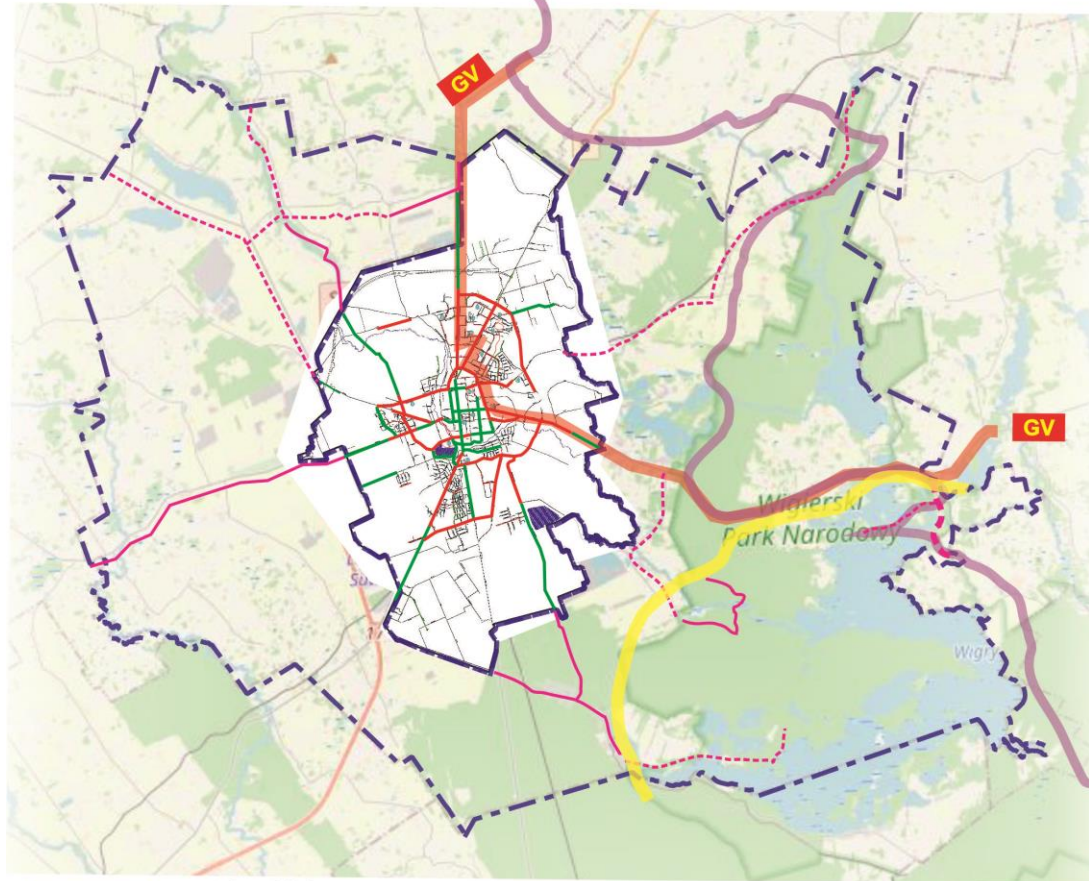
**Obszary
chronionego
krajobrazu,
Wigierski Park
Narodowy,
Rezerваты,
Natura 2000**

LEGENDA

	Parki Narodowe		Natura 2000 PLB		Obszary Chronionego Krajobrazu
	Parki Narodowe otulina		Natura 2000 PLH		
	Rezerваты		Pomniki Przyrody		

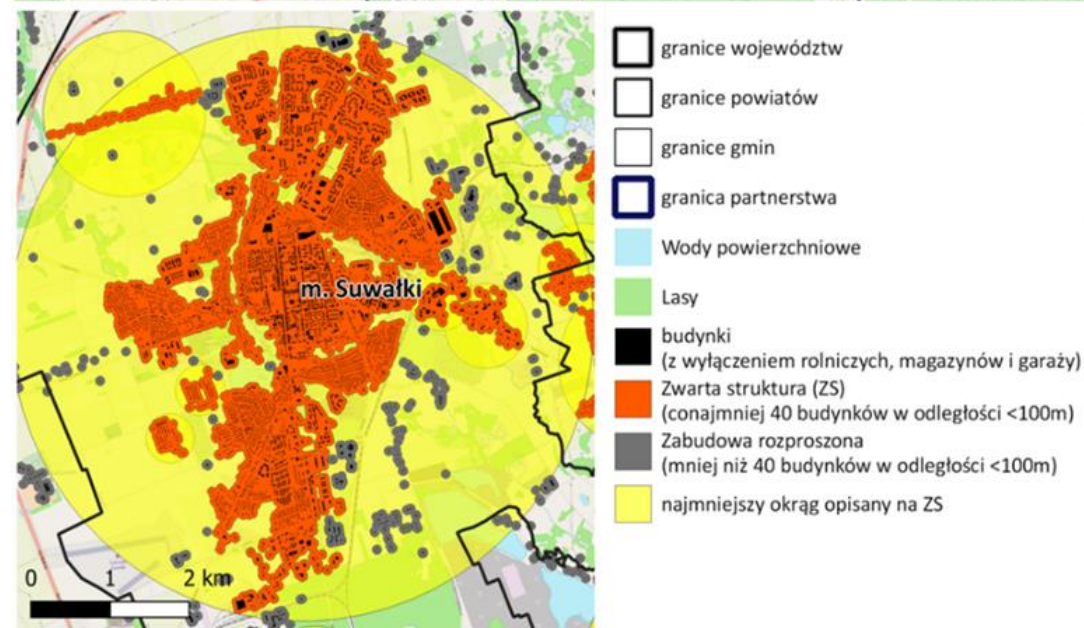
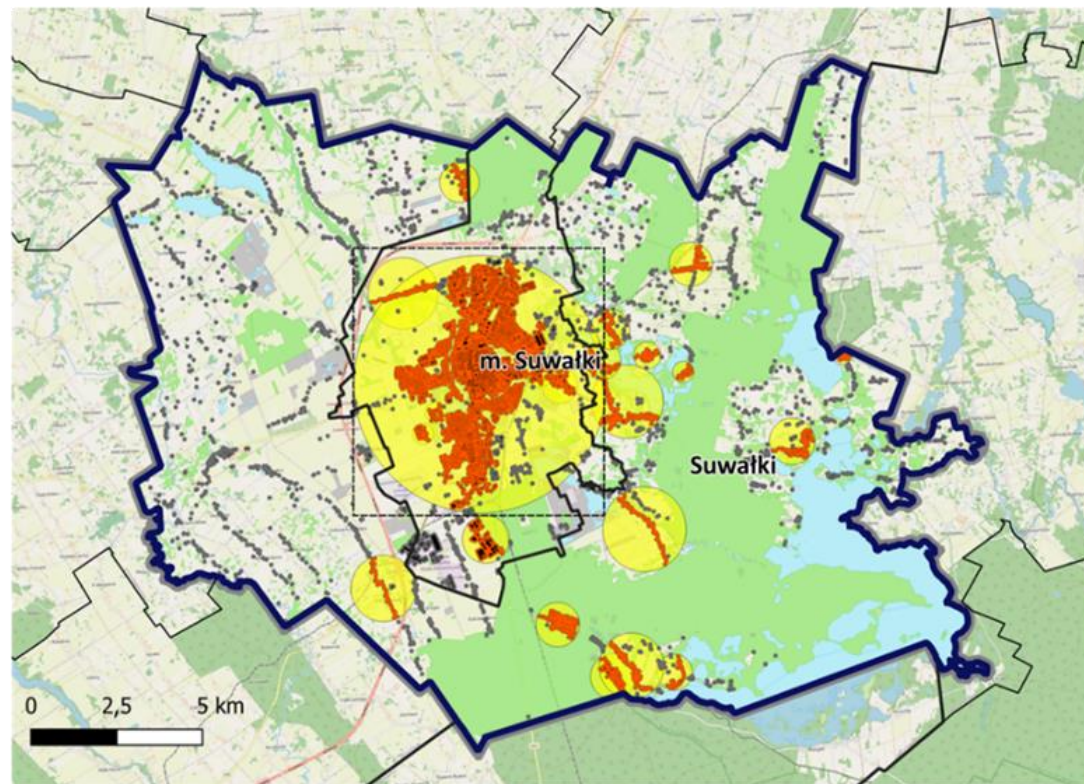
Potencjał turystyczny ścieżki rowerowe, szlaki rowerowe

- EuroVelo
- GreenVelo
- Podlaski Szlak Bociani
- gminne ścieżki rowerowe istniejące
- gminne ścieżki rowerowe planowane
- miejskie ścieżki rowerowe
- miejskie ciągi pieszo-rowerowe

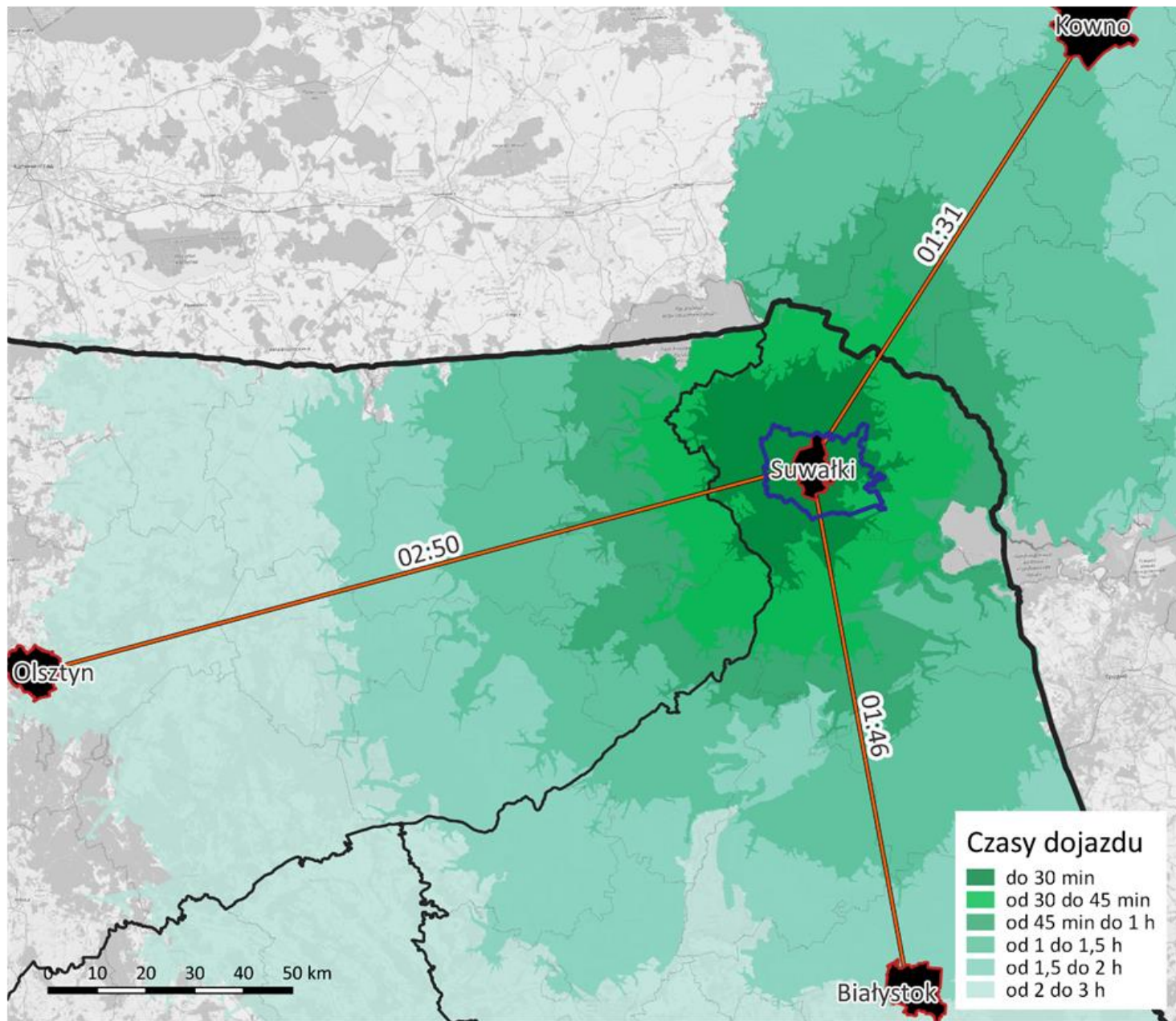

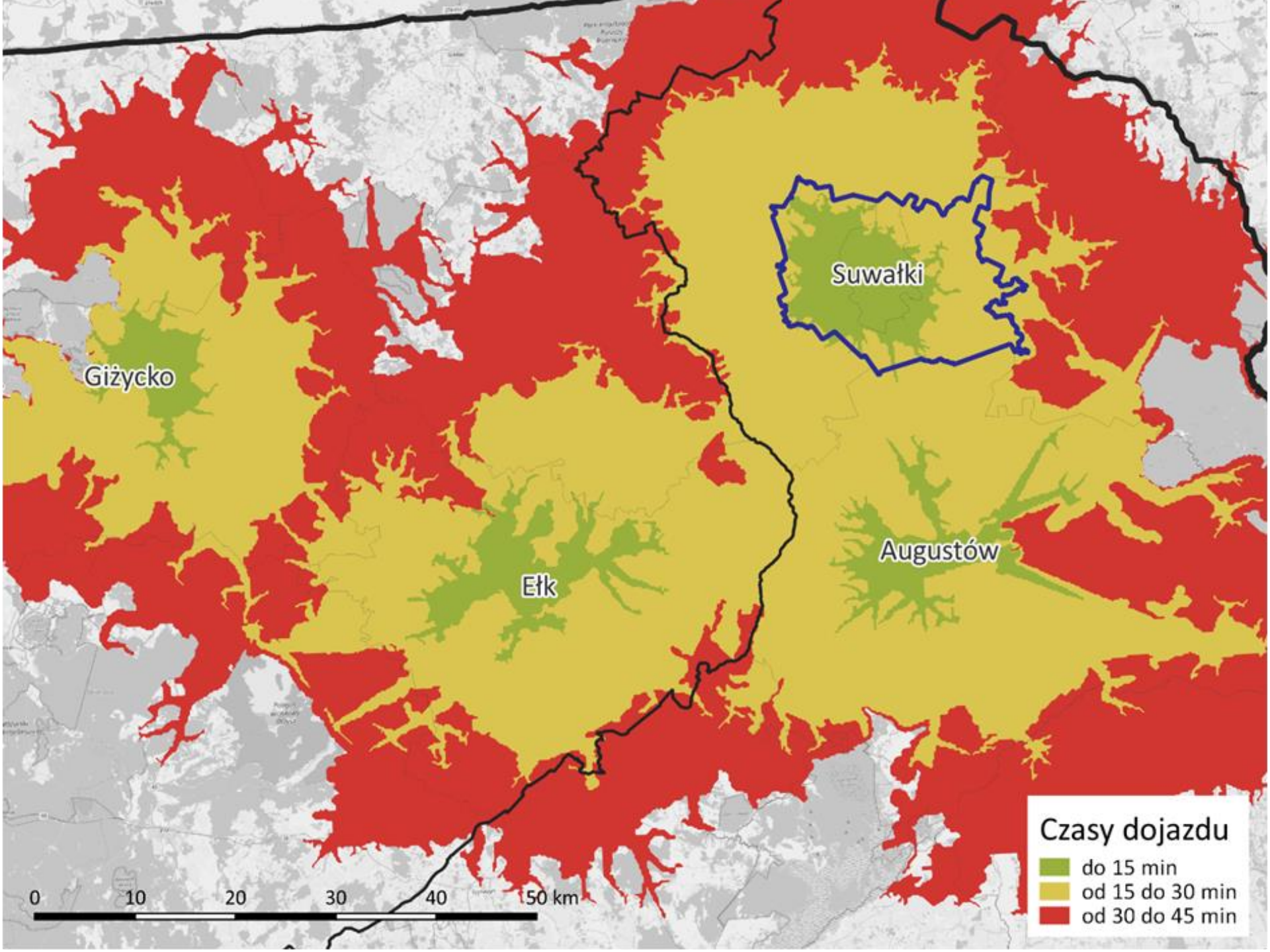
Gęstość zabudowy

Czasy dojazdu do Suwałk

Giżycko

Suwałki

Elk

Augustów

0 10 20 30 40 50 km

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Kluczowe potencjały partnerstwa

Ośrodek subregionalny realizujący usługi średniego i wyższego rzędu. Miasto Suwałki realizuje zarówno usługi społeczne poziomu powiatowego jak i usługi wyższego rzędu, np. szpital wojewódzki, usługi publiczne w ramach delegatur administracji zespolonej, szkolnictwo wyższe. Miasto to subregionalne centrum kultury, sportu, szkolnictwa ponadpodstawowego i wyższego, silny ośrodek handlowy i rynku pracy.

Położenie przygraniczne. Położenie MOF stwarza szanse dobrej współpracy z partnerami z Litwy, Łotwy, Białorusi i Rosji. Duże odległości od ośrodków regionalnych (Białegostoku, Olsztyna, Kowna na Litwie) z jednej strony są pewnym ograniczeniem, ale też dają szansę na autonomiczny rozwój szeregu usług, także dla mniejszych ośrodków, dla których Suwałki stają się głównym ośrodkiem realizacji usług średniego i wyższego rzędu.

Instytucje otoczenia biznesu (IOB) działające na obszarze partnerstwa, np.: Specjalna Suwalska Strefa Ekonomiczna, Park Naukowo-Technologiczny Polska-Wschód, Agencja Rozwoju Regionalnego Ares, Izba Przemysłowo-Gospodarcza, Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, inne.

Wysoka konkurencyjność wybranych branż lub firm funkcjonujących na obszarze MOF Suwałk. Są to podmioty z potencjałem eksportowym, należące do inteligentnych specjalizacji regionalnych.

Obszar partnerstwa cechuje się relatywnie **dużą liczbą firm z kapitałem zagranicznym**, mimo że wartość tego kapitału nie jest duża. Koresponduje to z oczekiwaniami młodych osób, które jako atrakcyjne postrzegają pracę w firmach zagranicznych i innowacyjnych.

Obszar MOF i jego otoczenia gospodarczego cechuje dość **duża różnorodność podmiotów gospodarczych**. Dotyczy to zróżnicowania sektorów i branż, kierunków eksportu. Skutkuje to relatywnie dużą odpornością lokalnej gospodarki na kryzysy.

Wysoka atrakcyjność inwestycyjna. Obszar MOF cechuje relatywnie wysoka potencjalna atrakcyjność inwestycyjna dla przemysłu, handlu oraz działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej. W otoczeniu MOF znajdują się także inne obszary o dość wysokiej atrakcyjności: miasto Sejny i miasto Augustów.

Obszar MOF Suwałk posiada także pewne zasoby surowcowe, np. rolne możliwe do wykorzystania przez przetwórstwo spożywcze lub w turystyce; złoża kopalne, głównie kruszywa naturalnego.

Unikalne walory środowiska. Na analizowanym terenie zlokalizowane są elementy przyrodnicze o szczególnych cechach, m.in. rzeka Czarna Hańcza, jezioro Wigry i Wigierski Park Narodowy, obszary Natura 2000 m.in. Puszcza Augustowska, Obszary Chronionego Krajobrazu, rezerwat Cmentarzysko Jaćwingów i pomniki przyrody oraz sieć ekologiczna: węzły i korytarze ekologiczne.

Zasoby dziedzictwa kulturowego. Ze względu na historię obszaru i przygraniczne położenie jest to obszar zróżnicowany pod względem kulturowym, narodowościowym i religijnym. Są tutaj zlokalizowane cenne obiekty zabytkowe, np. Zespół Klasztorny Kamedułów w Wigrach, Zespół Komunikacyjny Wąskotorowej Kolei Leśnej. Dość licznie występują stanowiska archeologiczne, w tym kurhany. W Suwałkach funkcjonuje Muzeum Okręgowe w Suwałkach z filią - Muzeum im. Marii Konopnickiej.

Potencjał turystyczny. Puszcza Augustowska i Wigierski Park Narodowy z siecią szlaków turystycznych, w tym znakowanych szlaków rowerowych, posiadają potencjał turystyczny o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Atrakcyjność turystyczna jest wpierana także przez zasoby dziedzictwa kulturowego, rozpoznawalne imprezy kulturalne oraz sektor rolniczy.

Dobry ogólny poziom usług komunalnych. Usługi komunalne na obszarze MOF są świadczone na wysokim poziomie: odbiór i zagospodarowanie odpadów, ciepłownictwo, wodociągi, kanalizacja i inne.

Sprzyjające warunki dla rozwoju odnawialnych źródeł energii. Na obszarze MOF istnieją sprzyjające warunki do rozwoju energetyki wiatrowej, słonecznej i z biomasy. Ze względu na istniejące zagospodarowanie obszaru partnerstwa, w tym funkcjonowanie parków elektrowni wiatrowych, uwarunkowania prawne, przyrodnicze i środowiskowe oraz brak akceptacji społeczności lokalnej, rozwój OZE w tej formie jest utrudniony. Być może łatwiejszy będzie rozwój OZE z wykorzystaniem biomasy, dla której źródłem surowca mogą być funkcjonujące duże gospodarstwa hodowlane oraz oczyszczalnia ścieków.

Potencjał do wdrożenia gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ) i uzyskaniu samowystarczalności energetycznej. Dość duża powierzchnia obszaru MOF, dobre warunki do rozwoju OZE, wyraźny podział przestrzeni na przemysłową i mieszkaniową, możliwość energetycznego wykorzystania odpadów, np. pre-RDF, biomasa, biogazownie, w tym z odpadów sektora rolniczego, możliwość budowy farm OZE, rozwój elektrycznej komunikacji zbiorowej i alternatywnych rozwiązań (komunikacja rowerowa) umożliwiają wdrożenie idei GOZ na terenie MOF.

Rozwój sieci drogowej i kolejowej, lotnisko. Trwa budowa kolejnych odcinków drogi ekspresowej S61 stanowiącej element Europejskiego Korytarza Transportowego, kolejowej trasy europejskiej E75 Rail Baltica, które po oddaniu do użytkowania znacząco podniosą dostępność Suwałk w skali kraju i Europy. W Suwałkach działa lokalne lotnisko dla małych samolotów wpisane do rejestru lotnisk Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

Zwartość zabudowy. Miasto ma dość zwartą strukturę. Obszar miasta jest w bardzo dużym stopniu objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Ze względu na pożądane lokowanie nowych inwestycji, a zwłaszcza zabudowy mieszkaniowej, na terenach nasyconych infrastrukturą sieciową, posiadanie miejscowych planów ułatwia racjonalne planowanie przestrzeni.

Duża powierzchnia i czytelny podział funkcjonalny. Powierzchnia MOF jest relatywnie duża. Powierzchnia miasta Suwałki jest ok. dwukrotnie większa niż Łomży i ok. trzykrotnie większa niż Ełku. Wskazuje to na duży potencjał rozwoju. MOF posiada także zauważalny układ obszarów o różnych funkcjach: mieszkalnej, przemysłowo-usługowej, obszary chronione. Wyraźnie wydzielone są części przemysłowa i mieszkaniowa, co ułatwia realizację nowych inwestycji, zmniejsza ryzyko konfliktów i pomaga w racjonalizacji kosztów utrzymania infrastruktury.

Dostępność mieszkań. Partnerstwo notuje długookresowy pozytywny trend w zakresie zwiększania zasobów mieszkaniowych. Stale zwiększa się zarówno liczba mieszkań mierzona wskaźnikiem na 1000 mieszkańców, jak również ich jakość mierzona m.in. wskaźnikiem ilości izb na 1000 mieszkańców. Problemem z kolei jest ich ograniczona dostępność dla osób o niskich i średnich dochodach z uwagi na stale rosnące ceny.

Infrastruktura sportowa, rekreacyjna i kulturalna. Obszar partnerstwa posiada rozbudowaną infrastrukturę sportową i rekreacyjną pozytywnie ocenianą przez mieszkańców oraz pełniącą funkcje ponadlokalne. Najważniejszym zasobem jest tu hala widowiskowo-sportowa Suwałki Arena pozwalająca na organizację dużych wydarzeń sportowych i rozrywkowych. Na obszarze MOF istnieje i jest rozwijana wysokiej jakości infrastruktura kulturalna o ponadlokalnym potencjale, np. „Stara Łaźnia” z bulwarami, Suwalski Ośrodek Kultury, inne.

Potencjał ludnościowy. Na tle danych wojewódzkich i krajowych sytuacja demograficzna partnerstwa kształtuje się relatywnie korzystnie. Liczba mieszkańców wynosi ok. 77 tys. Na terenie MOF nie jest notowany długookresowy trend spadku liczby ludności, a procesy starzenia się są mniej intensywne niż na innych, podobnych obszarach.

Dostępność opieki żłobkowej i przedszkolnej. Na terenie partnerstwa obserwowana jest stała poprawa dostępu do tych usług, co ma korzystny wpływ na rozwój psychofizyczny dzieci oraz możliwości podejmowania aktywności zawodowej i społecznej przez rodziców i opiekunów.

Wysoka jakość edukacji w wybranych szkołach. Na terenie MOF funkcjonują szkoły średnie klasyfikowane w dziesiątce najlepszych szkół regionu. Stale poprawia się poziom wyposażenia i oferty szkół, rośnie liczba absolwentów szkół zawodowych.

Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach. Możliwość kształcenia na poziomie wyższym jest jednym z kluczowych potencjałów rozwoju. Badania przeprowadzone w ramach prac diagnostycznych wskazują, że oferta szkoły wyższej nie spełnia oczekiwań młodzieży, jednak pozostaje ważnym czynnikiem hamującym wyjazdy młodych osób z MOF i powiatu suwalskiego.

Szpital Wojewódzki im. dr. Ludwika Rydygiera. Zapewnienie opieki zdrowotnej jest jednym z kluczowych potencjałów rozwojowych. Badania przeprowadzone w ramach prac diagnostycznych wskazują na coraz większe oczekiwania mieszkańców wobec szpitala, jednak jego lokalizacja i realizowane usługi stanowią pozytywny czynnik rozwoju MOF.

Rozpoznawalne wydarzenia o zasięgu ponadlokalnym, np. największy w Polsce plenerowy festiwal bluesowy Suwalski Blues Festiwal, międzynarodowe Forum Biznesowe Pogranicza.

Działalność organizacji pozarządowych. Na terenie partnerstwa notowany jest długookresowy trend wzrostu liczby organizacji pozarządowych, który mierzony wskaźnikiem na 1000 mieszkańców jest wyższy niż w skali województwa i kraju. Daje to możliwości realizacji wielu projektów we współpracy z III sektorem oraz różnych form aktywizacji społeczności lokalnej.

Spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej. Obszar partnerstwa notuje długookresowy trend spadku liczby osób korzystających z różnych form pomocy społecznej. Stanowi to pozytywny wskaźnik zmniejszania się zjawiska wykluczenia społecznego.

Wysoka świadomość władz samorządowych dotycząca posiadanych potencjałów, problemów oraz zewnętrznych uwarunkowań rozwoju. W szczególności istotna jest otwartość na badania i analizy, zaangażowane poszukiwanie źródeł danych, przywiązywanie dużego znaczenia do posiadanej wiedzy o mieście, społeczności oraz gospodarce.

Dobra współpraca transgraniczna. Miasto Suwałki prowadzi współpracę z 11 miastami zagranicznymi, w tym 7 miastami partnerskimi. Współpraca ta odbywa się na wielu różnorodnych płaszczyznach, m.in. w formie spotkań samorządowców i pracowników instytucji samorządowych. W międzynarodowe kontakty z europejskimi partnerami zaangażowane są również służby mundurowe i młodzież.

Dobra współpraca między partnerami w MOF. Partnerstwo charakteryzuje wielopłaszczyznowa (z uwagi na różnorodność form i obszarów) i długotrwała współpraca, głównie w formach niezinstytucjonalizowanych. Dobre relacje i przyjazną atmosferę współpracy między partnerami wspierają: struktura organizacyjna JST wchodzących w skład partnerstwa, pamięć instytucjonalna, umiejętność pracy w zespołach zadaniowych, realne zastępowanie się pracownikami przy wypełnianiu nałożonych obowiązków. Partnerstwo planuje kontynuację współpracy niezależnie od źródeł finansowania wspólnych przedsięwzięć, w tym rozwojowych.

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Zidentyfikowane problemy rozwojowe

Jednym z kluczowych problemów jest **wyczerpujący się potencjał do rozwoju przedsiębiorczości**. Podstawowe wskaźniki przedsiębiorczości są zdecydowanie niższe od krajowych, ale wyższe niż w regionie, jednak ogólna dynamika wzrostu przedsiębiorczości jest niska. Liczba firm z kapitałem zagranicznym nie wzrasta. Wskazuje to na osiągnięcie „szklanego sufitu” w tym zakresie. Potwierdzają to pośrednio wyniki „badań młodzieży” wskazujące na niską atrakcyjność firm lokalnych (rodzinnych) dla młodych osób.

Niski poziom wynagrodzeń. Na obszarze powiatu suwalskiego wartość przeciętnego wynagrodzenia na koniec 2021 roku wyniosła 4,7 tys. zł, a w mieście ok. 4,9 tys. zł, co stanowiło odpowiednio 79% i 83% średniej dla kraju. Są to wartości o ponad 1 tys. zł niższe od średniej krajowej.

Ograniczona ilość kadr dla gospodarki. Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku zmienia się na obszarze partnerstwa na niekorzyść. Dramatycznie wręcz spada różnica liczby mieszkańców w wieku 10 - 24 i 50 - 64 lat wskazująca na niski potencjał dostępności siły roboczej w sensie zastępowalności pokoleń na rynku pracy. Oznacza to, że w najbliższych latach dojdzie do istotnych braków siły roboczej w lokalnej gospodarce.

Niski poziom wykorzystania potencjału turystycznego. Obszar charakteryzuje się dość niskim wskaźnikiem rozwoju funkcji turystycznej (WRFT). MOF i otoczenie posiada unikalne walory przyrodnicze i wystarczające walory kulturowe aby rozwinąć istotnie funkcje turystyczne. Ze względu na wielkość ośrodka subregionalnego posiada on szansę integracji oferty turystycznej całego północnego obszaru województwa podlaskiego. Jest to także związane z niskim poziomem wykorzystania potencjału rolnictwa do wspierania funkcji turystycznej obszaru i drobnej przedsiębiorczości opartej o surowce rolne.

Niedostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy. Potrzebę zmian w tym obszarze akcentują dokumenty strategiczne gmin partnerstwa, wskazują na nią również wyniki badań ankietowych. Oferta szkolnictwa wyższego jest oceniana jako niewystarczająca.

Niski poziom współpracy w triadzie: nauka – biznes – samorząd. Dość niski poziom współpracy pomiędzy uczelnią, biznesem i samorządem może ograniczać posiadane potencjały rozwojowe i pogłębiać problemy związane z rynkiem pracy.

Zbyt mała liczba spójnych, sektorowych programów rozwoju i rozmieszczenia infrastruktury technicznej obejmującej cały obszar funkcjonalny. Planowanie z poziomu MOFu powinno obejmować coraz więcej dokumentów sektorowych dotyczących zagadnień środowiskowych, społecznych, przestrzennych i gospodarczych.

Antropopresja związana z działalnością przemysłową. Lokalizacja zakładów produkcyjnych na wybranych obszarach podnosi ryzyka środowiskowe związane z jakością powietrza, degradacją ziemi, naruszenia stanu wód podziemnych i powierzchniowych, zmianami w krajobrazie, hałasem, natężeniem ruchu.

Jakość powietrza w sezonie grzewczym. Zanieczyszczenie powietrza w mieście niepokojąco pogarsza się przede wszystkim z powodu wzrostu udziału pyłów PM 2,5 i PM 10. Stan związany jest prawdopodobnie z indywidualną eksploatacją pieców na potrzeby ogrzewania i pozyskiwania cwu przez mieszkańców. Zjawisko nasila się w sezonie od jesieni do wiosny, kiedy następuje kumulacja emisji z różnych źródeł, w tym motoryzacyjnych oraz specyficznych warunków atmosferycznych (temperatura, ciśnienie, wiatr, brak opadów).

Centralizacja usług publicznych. Większość podstawowych usług publicznych, z których korzystają mieszkańcy partnerstwa, jest zlokalizowanych na terenie miasta Suwałki. Biorąc pod uwagę postępujący proces suburbanizacji można spodziewać się rosnącej presji mieszkańców terenów wiejskich na decentralizację tych usług i zwiększenie oferty na terenie gminy Suwałki. Dotyczy to zwłaszcza usług podstawowych w obszarach opieki i edukacji, zdrowia oraz kultury. Na obszarach wiejskich, mimo atrakcyjnej oferty kulturalnej w mieście istnieje potrzeba tworzenia i wyposażenia małych centrów kultury w celu integracji mieszkańców i zapewnienia oferty spędzania wolnego czasu blisko miejsca zamieszkania.

Rozwój i utrzymanie sieci technicznych na obszarach wiejskich. Gmina Suwałki ma powierzchnię ok. 26,5 tys. ha (miasto – ok. 6,5 tys.), jednocześnie gmina posiada wielokrotnie mniejszy budżet i wielokrotnie mniejszą gęstość zaludnienia w porównaniu z rdzeniem MOF. Stwarza to dla gminy duże problemy związane z rozbudową i utrzymaniem sieci technicznych, zwłaszcza w sytuacji postępującej suburbanizacji i rosnących potrzeb. Wymaga to dalszej, pogłębionej współpracy pomiędzy partnerami w zakresie łączenia sieci technicznych i inwestycji. W przypadku części gminnych sieci pojawiają się problemy dostaw mediów na większe odległości. Dotyczy to np. ujęć wody i sieciowej infrastruktury wodociągowej.

Niewystarczający zasięg publicznej komunikacji zbiorowej. Autobusy miejskiej komunikacji docierają tylko do części miejscowości wiejskich w obrębie MOF, nie są też wystarczająco liczne (kursy i trasy) na nowo powstających osiedlach miasta.

Oświetlenie uliczne. Systemy oświetlenia w mieście i gminie są na zróżnicowanym etapie modernizacji. W mieście zdecydowana większość opraw została już wymieniona na LED, w gminie przeważają lampy wyeksploatowane starszego typu, wymagające wymiany. Miasto potrzebuje dokończenia wymiany pozostałych opraw, słupów oraz systemu zdalnego sterowania oświetleniem ulicznym.

Rosnące koszty paliw i energii. Ze względu na politykę ekologiczną realizowaną na poziomie unijnym i krajowym oraz z powodu zawirowań międzynarodowych związanych ze skutkami wojny w Ukrainie rosną koszty paliw i energii. Rosną zatem koszty utrzymania taboru komunikacji miejskiej (koszty zakupu tradycyjnych paliw), koszty energii cieplnej (koszty zakupu węgla, opłaty praw do emisji CO₂), koszty energii elektrycznej. Istnieje zatem potrzeba wdrożenia inwestycji oszczędnościowych i rozwojowych: budowy miejskich farm OZE, dokończenia termomodernizacji budynków w MOF, wymiany taboru komunikacji zbiorowej na nowoczesny (elektryczny), zapewnienia alternatywnych metod komunikacji zbiorowej (ścieżki rowerowe, rozwój systemu rowerowego).

Rosnące koszty zagospodarowania odpadów. Rosnące koszty zagospodarowania odpadów stają się coraz bardziej uciążliwe dla partnerów i mieszkańców MOF. W okresie kilku ostatnich lat koszty wzrosły ponad dwukrotnie. Duże koszty ponoszone są na zagospodarowanie kalorycznych frakcji odpadów, które nie nadają się do recyklingu. Rozwiązaniem w/w problemu oraz dodatkowo rosnących kosztów energii cieplnej może być budowa instalacji termicznego przekształcania odpadów (ITPO) przetwarzająca tę część odpadów na energię ciepłą i elektryczną.

Kanalizacja. Na terenie miasta około 400 nieruchomości nie jest podłączonych do systemu kanalizacji. Istnieje przypuszczenie, że mieszkańcy nie korzystający z sieci kanalizacyjnej posiadają nieszczelne zbiorniki bezodpływowe, które mogą być źródłem zanieczyszczeń gleby, rzeki Czarna Hańcza oraz wód podziemnych.

Oferta usług zdrowotnych. To najgorzej oceniana przez mieszkańców sfera usług publicznych, jej deficyty są również wskazywane w dokumentach strategicznych gmin partnerstwa. Głównym problemem jest niska dostępność poradnictwa specjalistycznego.

Oferta usług dla seniorów niedostosowana do tendencji demograficznych. Na obszarze MOF rośnie liczba osób w wieku 60+ co wymaga lepszego dostosowania usług dla seniorów, szczególnie w kontekście dostępności, ale także partycypacji i większego zaangażowania środowiska osób starszych w rozwój MOF.

Spadek liczby osób młodych. Na obszarze partnerstwa notowany jest długookresowy trend spadku liczby osób młodych opuszczających go w celu realizacji swoich aspiracji edukacyjnych i zawodowych.

Spadek zainteresowania ofertą kulturalną. Wskaźnik uczestnictwa w zajęciach kulturalnych dość stabilnie maleje od 2015 roku. Spadek jest około dwukrotnie większy niż w kraju i w regionie. W badaniach młodzież wskazuje, że oferta kulturalna i rozrywkowa zachęca ich silniej do opuszczenia MOF niż do pozostania na tym obszarze.

Rosnący radykalizm postaw i negatywnie rozumiany indywidualizm w społeczeństwie. Jest to zjawisko ogólnokrajowe, jego przejawami są: atomizacja społeczeństwa, indywidualizm ograniczający zdolność do współpracy i integracji, polaryzacja grup społecznych i niski poziom włączenia mieszkańców w życie społeczności. Część z tych zjawisk jest obserwowana w MOF Suwałk, czego wyrazem jest niski poziom zaufania młodzieży do wielu grup społecznych.

Niewystarczający poziom włączenia mieszkańców w zarządzanie samorządami. Mimo podejmowania przez samorządy działań związanych z aktywizacją społeczności lokalnej (powołanie ciał reprezentujących środowiska lokalne, inicjatywa budżetu partycypacyjnego) obszar partnerstwa nadal charakteryzuje niewystarczający poziom włączenia mieszkańców w zarządzanie miastem i istotne uzależnienie aktywności organizacji pożytku publicznego od przekazywanych przez JST dotacji.

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Kluczowe czynniki rozwoju – podsumowanie (SWOT)

MOCNE STRONY

Potencjał ośrodka subregionalnego umożliwiający realizację usług wyższego rzędu

Relatywnie wysoki potencjał ludnościowy

Położenie w strefie przygranicznej

Lokalizacja w węźle komunikacyjnym

Centralne położenie na obszarze Suwalszczyzny oraz w ramach MOF, miasto 15 minutowe

Potencjał przestrzeni: wysoka zwartość zabudowy w mieście, duża powierzchnia miasta i MOF, czytelny układ funkcjonalny MOF

Lotnisko z potencjałem do obsługi ruchu biznesowego i turystycznego

Wysoka atrakcyjność inwestycyjna

MOCNE STRONY

Wysoka konkurencyjność wybranych branż i/lub firm

Potencjał sektora rolniczego MOF i otoczenia

Jakość i unikalność środowiska przyrodniczego MOF i otoczenia

Istotne zasoby dziedzictwa kulturowego

Rozpoznawalne imprezy kulturalne

Dynamiczny rynek mieszkaniowy

Rozwinięta infrastruktura komunalna

Istniejący potencjał MOF do wdrożenia gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ) i uzyskaniu samowystarczalności energetycznej

MOCNE STRONY

Rozwinięta infrastruktura społeczna w sferze edukacji, sportu, kultury, ochrony zdrowia

Aktywna współpraca transgraniczna w obszarze kultury, sportu i edukacji

Dobra współpraca między samorządem lokalnym a organizacjami pozarządowymi

Dobra współpraca między partnerami w MOF

Wysoka świadomość własnych potencjałów i ograniczeń

SŁABE STRONY

Wyczerpujący się potencjał do rozwoju przedsiębiorczości

Niski poziom wykorzystania potencjału turystycznego

Centralizacja usług publicznych w MOF

Niesatysfakcjonująca dostępność komunikacyjna zewnętrzna

Niezadawalający poziom usług edukacyjnych

Niewystarczająca dostępność specjalistycznych usług medycznych

Niesatysfakcjonująca podaż ofert pracy –mała liczba dobrze płatnych oraz pozaprodukcyjnych ofert pracy

Ograniczona ilość kadr dla gospodarki

SŁABE STRONY

Słabo rozwinięta oferta kształcenia na poziomie wyższym

Spadek zainteresowania ofertą kulturalną

Niesatysfakcjonujący poziom powiązań sieciowych w MOF

Odływ młodych osób z MOF

**Przestarzały system oświetlenia ulicznego w gminie, wymagający modernizacji
system oświetlenia w mieście**

SZANSE

ZAGROŻENIA

Realizacja krajowych inwestycji drogowych i kolejowych (Via Baltica, Rail Baltica)

Niepewność sytuacji krajowej i międzynarodowej (destabilizacja polityczna w Europie na skutek konfliktów zbrojnych, kryzys gospodarczy, inne zjawiska geopolityczne)

Ekologizacja postaw społeczeństwa (zainteresowanie przyrodą, zdrową żywnością, dbałość o zdrowie, wzrost aktywności fizycznej)

Zmiany klimatyczne (spadek bioróżnorodności, upały, susze, inne ekstremalne zjawiska pogodowe)

Rewolucja technologiczno-informatyczna (wzrost poziomu cyfryzacji gospodarki i usług publicznych, rozwój pracy zdalnej)

Ograniczenia czasowe w dostępności do funduszy UE w latach 2021-2027

Wzrost przyjazdów migrantów zagranicznych (odmłodzenie społeczeństwa, zapewnienie kadr dla biznesu)

Spadek dochodów własnych samorządów

Krajowa polityka lokowania jednostek wojskowych na terenie Polski Wschodniej (możliwości skokowego wzrostu potencjału ludnościowego)

Konkurencja innych ośrodków regionalnych i krajowych

Internacjonalizacja obszaru MOF (międzynarodowa współpraca gospodarcza i społeczna)

Wyczerpujący się potencjał ludnościowy otoczenia MOF

Krajowa polityka deglomeracji (przenoszenia urzędów centralnych, wojewódzkich lub ich części do mniejszych miast)

Rosnące koszty zagospodarowania odpadów, energii cieplej i energii elektrycznej

Wykorzystanie krajowych i unijnych funduszy w perspektywie 2021-2027

Krajowa i unijna polityka wspierania rozwoju OZE

Centrum Wsparcia Doradczego

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Kierunkowe potrzeby – wstępne propozycje celów strategicznych

Debata strategiczna

Kierunkowe potrzeby – wstępne propozycje celów strategicznych

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Dostosowanie rozwoju infrastruktury technicznej i usług społecznych do rosnącego potencjału ośrodka subregionalnego. Przykłady kierunków lub działań: utworzenie subregionalnego ośrodka rozwoju i analiz typu think tank, budowanie tożsamości lokalnej i integracja w oparciu o miasto subregionalne, rozszerzanie oferty usług wyższego rzędu (w szczególności wzrost jakości opieki zdrowotnej, rehabilitacyjnej i opiekuńczej, kształcenia na poziomie wyższym, oferty kulturalnej i sportowej), rozwój oferty mieszkaniowej, pozyskiwanie nowych funkcji lub miejsc pracy także w ramach polityki deglomeracji, ucyfrowienie działalności samorządów i edukacja cyfrowa mieszkańców, integracja oferty handlowej, biznesowej i turystycznej powiatu suwalskiego, augustowskiego i sejneńskiego, rozwój sieci technicznych integrujących obszar MOF i otoczenie (wod-kan, oświetlenie, drogi, ścieżki rowerowe).

Wzrost konkurencyjności gospodarki. Przykłady kierunków lub działań: promocja inwestycyjna, pozyskiwanie nowych inwestorów, animowanie współpracy nauka-biznes-samorząd, rozwój współpracy z krajowymi i zagranicznymi hubami innowacji i startupów, poprawa jakości kształcenia i dostosowanie oferty szkół i uczelni do potrzeb rynku pracy, umiędzynarodowienie rynku pracy, rozwój usług dla biznesu (w tym rolnictwa), promocja przedsiębiorczości (w tym dotycząca firm rodzinnych) i edukacja pobudzająca przedsiębiorczość.

Kierunkowe potrzeby – wstępne propozycje celów strategicznych

Poprawa skomunikowania zewnętrznego i wewnętrznego. Przykłady kierunków lub działań: realizacja inwestycji krajowych (Via Baltica, Rail Baltica), poprawa wykorzystania lotniska, poprawa skomunikowania ze stolicami regionów, poprawa komunikacji zbiorowej na obszarze MOF oraz powiatu suwalskiego, rozwój systemu ścieżek rowerowych i ciągów pieszych na obszarze MOF, rozbudowa dróg lokalnych i osiedlowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą, wzrost atrakcyjności i dostępności przestrzeni miejskiej.

Rozwój współpracy międzynarodowej. Przykłady kierunków lub działań: wzrost internacjonalizacji samorządów, ich jednostek organizacyjnych, szersza współpraca z miastami partnerskimi i organizacjami międzynarodowymi, pozyskiwanie kapitału zagranicznego, wzrost liczby i zasięgu wydarzeń kulturalnych i sportowych, rozwój współpracy z uczelniami zagranicznymi, wymiana uczniów i studentów, współpraca z organizacjami krajowymi i zagranicznymi zreszającymi działalność startupową.

Kierunkowe potrzeby – wstępne propozycje celów strategicznych

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Synergia oferty kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, edukacyjnej i turystycznej.

Przykłady kierunków lub działań: rozwój współpracy kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, edukacyjnej i turystycznej z podmiotami prywatnymi i publicznymi powiatu suwalskiego, sejneńskiego i augustowskiego, wykorzystanie potencjału sektora rolniczego do poprawy atrakcyjności turystycznej, wydłużenie sezonu turystycznego dzięki ofercie kulturalnej i sportowej, łączenie oferty kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej i edukacyjnej z ofertą turystyczną, łączenie tworzenia oferty w/w usług do rozwiązywania części problemów społecznych (rewitalizacja), wzmocnienie sektora organizacji pozarządowych w ramach rozwoju w/w oferty usług, rozwijanie oferty kulturalnej i integracyjnej na obszarach wiejskich.

Ochrona środowiska. Przykłady kierunków lub działań: poprawa efektywności energetycznej budynków, rozwój różnych form OZE, termiczne wykorzystanie odpadów, eliminacja niskiej emisji, rozwój elektromobilności, rozwój alternatywnych metod komunikacji zbiorowej (ścieżki rowerowe, rozwój systemów rowerowych), ograniczenie hałasu, emisji przemysłowych i innych uciążliwości wynikających z działalności produkcyjnej, ochrona bioróżnorodności, edukacja ekologiczna, poprawa zagospodarowania odpadów, rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury.

Centrum Wsparcia Doradczego

Miejski Obszar Funkcjonalny Suwałk

Dziękujemy za uwagę

miasto
Suwałki

gmina
Suwałki

Fundusze
Europejskie
Pomoc Techniczna

Rzeczpospolita
Polska

Ministerstwo Funduszy
i Polityki Regionalnej

Unia Europejska
Fundusz Spójności

FUNDACJA
FUNDUSZ
WSPÓŁPRACY

ZWIĄZEK
MIAST
POLSKICH